

ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK EN
GECOMBINEERD VERKENNEND EN
KARTEREND BOORONDERZOEK

HOEK DORPSSTRAAT EN VIJVERLAAN
(ONG.)

TE SCHERPENZEEL

Archeologie

Archeologisch bureauonderzoek en gecombineerd verkennend en karterend booronderzoek

Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.) te Scherpenzeel

Opdrachtgever	Rho Adviseurs voor leefruimte Keizerstraat 21 7411 HD Deventer
Rapportnummer	12304.002
Versienummer¹	2
Datum	22 september 2020
Vestiging	Gelderland Fabriekstraat 19c 7005 AP Doetinchem 088 - 5001600 doetinchem@econsultancy.nl
Opsteller	J.M.A. Röring MA
Paraaf	
Kwaliteitscontrole	drs. A.H. Schutte
Paraaf	

© Econsultancy bv, Doetinchem
Foto's en tekeningen: Econsultancy bv, tenzij anders vermeld.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Econsultancy aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN: 2210-8777 (Analoog rapport)
ISSN: 2210-8785 (Digitaal rapport E-depot)

¹ Versie 1 betreft een rapport waarvan geen beoordeling van de bevoegde overheid is ontvangen, bij versie 2 is het rapport wel beoordeeld door de bevoegde overheid.

Administratieve gegevens plangebied		
Projectcode	12304.002	
Toponiem	Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)	
Opdrachtgever	Rho Adviseurs voor leefruimte	
Gemeente	Scherpenzeel	
Plaats	Scherpenzeel	
Provincie	Gelderland	
Kadastrale gegevens	Gemeente Scherpenzeel, sectie D, nummers 3037, 2728, 1158, 1159, 1745, 5056 en 5057	
Omvang plangebied	Circa 4788 m ²	
Kaartblad	32 G (1:25.000)	
Coördinaten centrum plangebied	X: 161.733 / Y: 454.570	
Bevoegde overheid	Gemeente Scherpenzeel Postbus 100 3925 ZJ Scherpenzeel Tel. 033-2772324 Email: info@scherpenzeel.nl	
Deskundige namens de bevoegde overheid	Mevrouw P. Kloosterman (regioarcheoloog Barneveld, Scherpenzeel en Wageningen) Raadhuisplein 2 3771 ER Barneveld Tel. 0342-495402 Mob. 06-51044685 Email: P.Kloosterman@barneveld.nl	
ARCHIS3 Onderzoeksmeldingsnummer (OM-nr.)	Bureauonderzoek 4858838100	Booronderzoek 4858805100
Archeoregio NOaA	Utrechts-Gelders zandgebied	
Beheer en plaats documentatie	Econsultancy, Doetinchem / Provinciaal Archeologisch Depot Gelderland	
Uitvoerders	Econsultancy, J.M.A. Röring MA & ir. E.M. ten Broeke	

Kwaliteitszorg

Econsultancy is onder meer gecertificeerd voor protocollen 4001, 4002, 4003 en 4004 van de BRL SIKB 4000. Verder is Econsultancy lid van de Nederlandse Vereniging van Archeologische Opgravingsbedrijven (NVAO). De leden van de NVAO bieden kwalitatief hoogstaand archeologisch onderzoek. Het lidmaatschap is een waarborg voor kwaliteit en betrouwbaarheid. Tevens is Econsultancy aangesloten bij de Vereniging van Ondernemers in Archeologie (VOiA). De VOiA behartigt de belangen van meer dan 100 bedrijven in alle takken van de archeologie.

Betrouwbaarheid

Dit onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd, conform de toepasselijke en van kracht zijnde regelgeving. Een booronderzoek wordt in het algemeen uitgevoerd door het steekproefsgewijs onderzoeken van de bodem, waardoor het, op basis van de resultaten van een booronderzoek, onmogelijk is garanties af te geven ten aanzien van de aan- of afwezigheid van archeologische waarden. In dit kader dient ook opgemerkt te worden dat geraadpleegde bronnen niet altijd zonder fouten en volledig zijn. Daar Econsultancy voor het verkrijgen van historische informatie afhankelijk is van deze bronnen, kan Econsultancy niet instaan voor de juistheid en volledigheid van deze informatie.

SAMENVATTING

Econsultancy heeft in opdracht van Rho Adviseurs voor leefruimte een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd voor het plangebied gelegen op de hoek van de Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.) te Scherpenzeel in de gemeente Scherpenzeel. De initiatiefnemer is voornemens om de nieuwbouw van een Jumbo supermarkt met bovengelegen appartementen te realiseren.

Gespecificeerde archeologische verwachting bureauonderzoek

Het plangebied ligt binnen de dekzandruggen en -koppen waarop de laatmiddeleeuwse dorpskern van Scherpenzeel is ontstaan. Met name de hogere dekzandruggen zijn vanaf het Laat-Paleolithicum als woonplaats, begraafplaats en/of akkerland gekozen. In de omgeving van het plangebied zijn sporen en resten aangetroffen van menselijke activiteit uit de perioden Late-Middeleeuwen t/m Nieuwe tijd. Verschillende vondsten zijn te relateren aan bewoning in de dorpskern van Scherpenzeel, waarvan de oorsprong teruggaat tot in de Late-Middeleeuwen. Het noordelijke deel van het plangebied is vanaf begin 19^e eeuw bebouwd met meerdere woningen langs de voorganger van de huidige Dorpsstraat.

De archeologische verwachting is op basis van het bureau-onderzoek middelhoog voor de perioden (Laat-)Paleolithicum tot en met de Romeinse tijd. De verwachting voor de Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd is hoog.

Resultaten inventariserend veldonderzoek

Bij het booronderzoek is vastgesteld dat in het grootste deel van het plangebied de natuurlijke bodemopbouw niet meer intact is. De verstoringen bestaan uit recent geroerde lagen met daaronder een oude cultuurlaag/oude woongrond en reiken tot aan de oorspronkelijke top van de C-horizont en plaatselijk dieper. Verder is ter hoogte van boring 8 vermoedelijk de onderkeldering van de voormalige bebouwing aangesneden. Dat het natuurlijke bodemprofiel grotendeels verstoord is, betekent echter niet dat er geen archeologische resten meer kunnen worden aangetroffen binnen het plangebied. De oude cultuurlaag/oude woongrond, die binnen vrijwel het gehele plangebied aanwezig is, betreft weliswaar een verstoring van het natuurlijke bodemprofiel, toch blijft deze vanwege zijn ouderdom relevant voor de archeologie. Deze laag bevindt zich tot minimaal 100 cm -mv en maximaal 220 -mv en zou in feite dus ook nog aangetroffen kunnen worden onder de fundering (95 cm – mv) van het bestaande winkelpand.

Antropogeen vondstmateriaal is aangetroffen in alle boringen met uitzondering van boring 8. Het vondstmateriaal is gevonden in verschillende lagen waaronder in recent geroerde lagen, in wat vermoedelijk een oude cultuurlaag/oude woongrond is, in een mogelijke uitbraaksleuf en in wat lijkt op een (percelings)greppel/archeologisch spoor. In bijna alle boringen zijn fragmenten aangetroffen van gebruiks aardewerk. Het gaat daarbij voornamelijk om fragmenten roodbakend aardewerk. De resten worden als archeologisch relevant beschouwd en kunnen duiden op de aanwezigheid van één of meerdere archeologische vindplaatsen uit verschillende archeologische perioden binnen dan wel in de direct nabijheid van het plangebied.

Conclusie

Geconcludeerd wordt dat het plangebied, ondanks de verstoringen, zijn hoge verwachting op het voorkomen van archeologische resten voor de periode Nieuwe tijd behoudt. Voor de perioden (Laat-) Paleolithicum tot en met de Middeleeuwen kan de verwachting naar laag worden bijgesteld.

Advies

Op grond van de resultaten van het inventariserend veldonderzoek wordt door Econsultancy de aanbeveling gedaan om binnen het plangebied een vervolgonderzoek te laten uitvoeren. Er is namelijk

sprake van een mogelijke oude cultuurlaag/oude woongrond binnen het plangebied met daaronder wellicht een nog deels intact archeologisch sporenniveau, waardoor het zijn hoge verwachting behoudt op de aanwezigheid van archeologische resten en/of sporen uit de Nieuwe tijd. Geadviseerd wordt het vervolgonderzoek te laten uitvoeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek nadat het plangebied vrij is gemaakt van de bestaande begroeiing (struiken) en bebouwing (winkelpand). Vooralsnog wordt uitgegaan van één archeologisch sporenniveau. Voor dit onderzoek dient een door de bevoegde overheid goedgekeurd Programma van Eisen te zijn opgesteld, waarin is vastgelegd waaraan het onderzoek moet voldoen.

Bovenstaand betreft een advies, opgesteld door Econsultancy. Het advies dient ter goedkeuring voorgelegd te worden aan het bevoegd gezag (gemeente Scherpenzeel). Na beoordeling wordt door het bevoegd gezag een besluit genomen.

Er is geprobeerd een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethode. De aanwezigheid van archeologische sporen of resten in het plangebied kan nooit volledig worden uitgesloten. Econsultancy wil de opdrachtgever er daarom ook op wijzen dat, mochten tijdens de geplande werkzaamheden toch archeologische waarden worden aangetroffen, er conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet uit juli 2016 een meldingsplicht geldt bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed²).

² Infodesk email: info@cultureelerfgoed.nl of tel: 033-4217456.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	1
2	BUREAUONDERZOEK	1
	2.1 Doelstelling en onderzoeksvragen	1
	2.2 Methoden	1
	2.3 Afbakening en huidige situatie van het plangebied	2
	2.4 Toekomstige situatie	3
	2.5 Aardwetenschappelijke gegevens	4
	2.6 Archeologische waarden	8
	2.7 Beschrijving van het historische gebruik	13
	2.8 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	16
	2.9 Afweging gekozen onderzoeksmethode inventariserend veldonderzoek	18
3	INVENTARISEREND VELDONDERZOEK	18
	3.1 Doelstelling en onderzoeksvragen	18
	3.2 Methoden	19
	3.3 Resultaten	19
4	CONCLUSIE EN ADVIES	24
	4.1 Conclusie	24
	4.2 Advies	26
	LITERATUUR	27
	BRONNEN	28

LIJST VAN TABELLEN

Tabel I.	Aardwetenschappelijke gegevens plangebied
Tabel II.	Overzicht AMK-terreinen
Tabel III.	Overzicht onderzoeksmeldingen
Tabel IV.	Overzicht ARCHIS-vondsten
Tabel V.	Geraadpleegd historisch kaartmateriaal
Tabel VI.	Verleende bouwvergunningen
Tabel VII.	Gespecificeerde archeologische verwachting
Tabel VIII.	Algemene bodemopbouw plangebied
Tabel IX.	Overzicht aangetroffen archeologische indicatoren

LIJST VAN AFBEELDINGEN

Figuur 1.	Situering van het plangebied binnen Nederland
Figuur 2.	Detailkaart van het plangebied
Figuur 3.	Luchtfoto van het plangebied
Figuur 4.	Situering van het plangebied binnen de archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Scherpenzeel
Figuur 5.	Situering van het plangebied binnen de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel
Figuur 6.	Situering van het plangebied binnen de geomorfologische kaart van Nederland
Figuur 7.	Situering van het plangebied binnen het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)
Figuur 8.	Situering van het plangebied binnen de Bodemkaart van Nederland
Figuur 9.	Archeologische Gegevenskaart van het onderzoeksgebied met als achtergrond de luchtfoto
Figuur 10.	Situering van het plangebied binnen de Kadastrale kaart uit 1825 (Minuutplan)
Figuur 11.	Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1872 (Bonneblad)
Figuur 12.	Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1930 (Bonneblad)
Figuur 13.	Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1953 (Bonneblad)
Figuur 14.	Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1962 (Bonneblad)
Figuur 15.	Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1973 (Bonneblad)
Figuur 16.	Situering van het plangebied binnen de Topografische kaart uit 1985
Figuur 17.	Situering van het plangebied binnen de Topografische kaart uit 1995)
Figuur 18.	Boorpuntenkaart van het plangebied met als achtergrond de luchtfoto
Figuur 19.	Verwoestingen door oorlogshandelingen 1940

BIJLAGEN

Bijlage 1	Overzicht geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	Bewoningsgeschiedenis van Nederland
Bijlage 3	AMZ-cyclus
Bijlage 4	Doorsnede nieuwbouw
Bijlage 5	Overzichtsfoto's plangebied en foto's van de opgeboorde profielen
Bijlage 6	Boorprofielen

1 INLEIDING

Econsultancy heeft in opdracht van Rho Adviseurs voor leefruimte een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd voor een plangebied gelegen op de hoek van de Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.) te Scherpenzeel in de gemeente Scherpenzeel (zie figuren 1 en 2). De initiatiefnemer is voornemens om de nieuwbouw van een Jumbosupermarkt met bovengelegen appartementen te realiseren. Bij de aanvraag van de hiervoor benodigde omgevingsvergunning is gebleken dat voor een plangebied een archeologische onderzoeksplicht geldt. Deze onderzoeksplicht vloeit voort uit de Erfgoedwet en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo, 2010). Het archeologisch onderzoek is noodzakelijk om te bepalen of er archeologische waarden aanwezig zijn binnen het plangebied en of deze door de voorgenomen bodemingrepen kunnen worden aangetast.

Het archeologisch onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek (hoofdstuk 2) en een inventariserend veldonderzoek (IVO-overig, verkennende fase direct gecombineerd met de karterende fase) door middel van boringen (hoofdstuk 3). Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt een advies gegeven of vervolgstappen noodzakelijk zijn (hoofdstuk 0).

Het bureauonderzoek is uitgevoerd op 14 en 15 mei 2020 door J.M.A. Röring MA. Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd op 25 mei 2020 door J.M.A. Röring MA & E.M. ten Broeke (senior prosector). Het rapport is gecontroleerd door drs. A.H. Schutte (senior KNA Archeoloog).

2 BUREAUONDERZOEK

2.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Hiervoor wordt een inventarisatie gemaakt van bekende aardwetenschappelijke, archeologische en (cultuur)historische gegevens. Aan de hand van deze inventarisatie wordt het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

2.2 Methoden

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd onder certificaat op grond van de BRL SIKB 4000 (KNA, versie 4.1, 24-05-2018) en conform de eisen en normen zoals aangegeven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.1, 24-05-2018), die is vastgesteld door het Centraal College van Deskundigen (CCvD) Archeologie en is ondergebracht bij het SIKB te Gouda.

Voor de uitvoering van het bureauonderzoek gelden de specificaties LS01, LS02, LS03, LS04 en LS05. De resultaten van dit onderzoek worden in dit rapport weergegeven conform specificatie LS06.³

Binnen dit onderzoek zijn de volgende werkzaamheden verricht:

- afbakening van het plangebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik (LS01);
- beschrijving van de huidige en toekomstige situatie (LS02);
- beschrijving van de historische situatie en mogelijke verstoringen (LS03);
- beschrijving van bekende archeologische en historische waarden en aardwetenschappelijke gegevens (LS04);

³ SIKB.

- opstellen van een gespecificeerde verwachting (LS05).

Bij het uitvoeren van deze werkzaamheden zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- het Archeologische Informatie Systeem (ARCHIS);
- de Archeologische Monumenten Kaart (AMK);
- geologische kaarten, geomorfologische kaarten en bodemkaarten;
- de centrale toegangspoort tot Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINOLOket);
- literatuur en historisch kaartmateriaal;
- bouwhistorische gegevens;
- de recente topografische kaart (schaal 1:25.000);
- recente luchtfoto's;
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN);
- de archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Scherpenzeel;
- plaatselijke (amateur-)archeoloog c.q. heemkundevereniging.

2.3 Afbakening en huidige situatie van het plangebied

Afbakening

Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen het onderzoeksgebied en het plangebied. Het plangebied is het gebied waarbinnen feitelijk de bodemversturende ingreep gaat plaatsvinden. Het onderzoeksgebied is het gebied waarover informatie is verzameld om een goed beeld te krijgen van de archeologische waarden binnen het plangebied. Dit gebied is groter dan het plangebied. In het huidige onderzoek betreft het onderzoeksgebied het gebied binnen een straal van circa 500 meter rondom het plangebied.⁴

Het plangebied heeft een oppervlakte van circa 4788 m² en ligt op de hoek van de Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.), binnen de bebouwde kom van Scherpenzeel in de gemeente Scherpenzeel (zie figuren 1 en 2). Volgens het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) bevindt het maaiveld zich op een hoogte tussen circa 6,0 en 6,3 m +NAP. Het gebied is kadastraal bekend als gemeente Scherpenzeel, sectie D, nummers 1158, 1159, 1745, 2728, 3037 (ged.). Volgens de topografische kaart van Nederland, kaartblad 32 G32 G (1:25.000), zijn de coördinaten van het midden van het plangebied X: 161.733 / Y: 454.570.

Huidige situatie

Voor het bureauonderzoek is het van belang de huidige situatie te onderzoeken. Landgebruik en bebouwing kunnen van invloed zijn op de archeologische verwachting. Hiervoor is gebruik gemaakt van de meest recente gegevens.

Het westelijke deel van het plangebied is momenteel in gebruik als Aldi supermarkt en het oostelijke deel bestaat uit braakliggend terrein. Direct ten noorden van het plangebied loopt de Dorpsstraat en direct ten westen van het plangebied ligt de Vijverlaan. Rondom het plangebied bevinden zich voornamelijk woonpercelen (woonhuizen met siertuinen; zie figuur 3).

⁴ Binnen deze straal wordt geacht dat er voldoende informatie beschikbaar is om een gefundeerde uitspraak te doen over de archeologische verwachting van het plangebied.

Vigerend beleid

Sinds 1 juli 2016 is de Erfgoedwet van kracht. Het doel van deze wet is te voorkomen dat archeologische waarden uit het verleden verloren gaan. In deze wet zijn de gemeenten verantwoordelijk voor het beheer van het bodemarchief binnen hun grondgebied. Voor een goed beheer van dit bodemarchief gebruikt de gemeente een archeologische beleidskaart. De archeologische beleidskaart geeft een gemeentebreed overzicht van bekende en te verwachten archeologische waarden. De kaart maakt inzichtelijk waar en bij welke ruimtelijke ingrepen een archeologisch onderzoek verplicht is en wordt als toetsingskader gebruikt voor ruimtelijke procedures.

Het plangebied valt binnen het bestemmingsplan Centrum Scherpenzeel (vastgesteld 27-07-2013). Daarnaast valt het oostelijke deel van het plangebied binnen het bestemmingsplan Weijdelaer (vastgesteld 29-09-2016). Volgens deze bestemmingsplannen heeft het plangebied een dubbelbestemming Waarde- Archeologie 1 (zeer hoge verwachtingswaarde). Volgens de bijbehorende planregels is archeologisch onderzoek noodzakelijk bij bodemingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 50 cm – mv.⁵

De dubbelbestemming is afgeleid van de Archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Scherpenzeel en de bijbehorende beleidsnota.⁶ Volgens de archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Scherpenzeel (figuur 4) ligt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachting (historische kern).

Bodemloket

De overheid initieert middels het Bodemloket inzicht te geven in maatregelen die de afgelopen jaren getroffen zijn om de bodemkwaliteit in Nederland in kaart te brengen (bodemonderzoek) of te herstellen (bodemsanering). Ook laat het Bodemloket zien waar vroeger (bedrijfs-)activiteiten hebben plaatsgevonden die extra aandacht verdienen. Ook worden op het Bodemloket voormalige potentieel bodembedreigende bedrijfsactiviteiten weergegeven. Gegevens van het Bodemloket dienen als indicatief te worden beschouwd.

Binnen het plangebied zijn voor zover bekend binnen het Bodemloket geen milieuhygiënische onderzoeken uitgevoerd.⁷

2.4 Toekomstige situatie

Het toekomstige gebruik/inrichting van het plangebied kan gevolgen hebben op het in-/ex-situ behoud van de archeologische waarde.

De initiatiefnemer is voornemens om de nieuwbouw van een Jumbosupermarkt met bovengelegen appartementen te realiseren (zie bijlage 4). Ter plaatse van de toekomstige bebouwing zal naar verwachting, bij de aanleg van een standaard staalfundering op het gele zand (top van de C-horizont), de bodem tot een diepte van circa 1 m -mv worden afgegraven (bouwput). De nieuwbouw zal voor zover bekend niet worden onderkelderd. De geplande werkzaamheden kunnen tot gevolg hebben dat eventueel aanwezige archeologische waarden worden verstoord.

⁵ Portaal voor Ruimtelijke Plannen.

⁶ Van Oosterhout, 2009a

⁷ Bodemloket

2.5 Aardwetenschappelijke gegevens

Het landschap heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in het nederzettingspatroon. Bij onderzoek naar archeologische sporen in een bepaald gebied is het van groot belang te weten hoe het landschap er in het verleden heeft uitgezien. Men kan meer te weten komen over dit landschap door de geologische opbouw, de bodem en de hydrologie van een gebied te bestuderen.

De volgende aardwetenschappelijke gegevens zijn bekend van het plangebied:

Tabel 1. Aardwetenschappelijke gegevens plangebied

Type gegevens	Gegevensomschrijving
Geologie ⁸	Dekzandafzettingen van de Formatie van Boxtel (Laagpakket van Wierden) op veen/zandige veen van de Formatie van Woudenberg op grondmorene van de Formatie van Drente (Laagpakket van Gieten).
Geomorfologie ⁹	Niet gekarteerd, vanwege de ligging binnen de bebouwde kom, maar meest waarschijnlijk op een dekzandrug, al dan niet met een oud bouwlanddek (3K14).
Archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel ¹⁰	Het centrale en zuidelijke deel van het plangebied valt binnen de dekzandruggen en -koppen (Edr3h) en het meest noordelijke deel valt binnen de dekzandwelingen (Edw6h).
Bodemkunde en grondwatertrap ¹¹	Niet gekarteerd, vanwege de ligging binnen de bebouwde kom, maar meest waarschijnlijk een laarpodzolgrond, bestaande uit leemarm en zwak lemig fijn zand (cHn21).

Landschappelijke ontwikkeling¹²

Voor de ontwikkeling van het landschap ter plaatse van het plangebied zijn de geologische ontwikkelingen vanaf de voorlaatste ijstijd (het Saalien, circa 180.000 en 140.000 jaar geleden) van belang. In het Saalien reikte de maximale uitbreiding van het landijs tot de lijn Haarlem-Utrecht-Nijmegen. Aan de grens van het landijs "vloeiende" het ijs in lobben uit en drong laagten binnen. Door de stuwende werking van het ijs werden er langs de rand van zulke laagtes, waarvan de Gelderse Vallei een voorbeeld is, stuwwallen gevormd. Het opgestuwde materiaal zelf bestaat uit dikke lagen zand, grind en klei die eerder in een vlak en laaggelegen gebied waren neergelegd door de Rijn en Maas. Deze zijn door het ijs in grote schubben over elkaar opgedrukt en vormen nu hellende lagen. De Gelderse Vallei wordt ten westen en zuiden begrensd door het nabijgelegen stuwwallengebied van de Utrechtse Heuvelrug en ten oosten door de Veluwe. De gemeente Scherpenzeel bevindt zich binnen het glaciaal bekken van de Gelderse Vallei.

Niet ver ten zuidoosten van het plangebied (en daarmee van Scherpenzeel) in ligt binnen de Gelderse Vallei in de gemeente Renswoude een geïsoleerde stuwwalheuvel, de Emminkhuizerberg. Deze is in een latere fase ontstaan, nadat de stuwwalgebieden van de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe al gevormd waren. Door de variatie in aangroei en afsmelting is het gedrag van de ijslobben zeer dynamisch, waardoor er meerdere fasen van stuwwalvorming kon plaatsvinden. De gestuwde afzettingen uit de Saale-ijstijd worden gerekend tot het Laagpakket van Gieten, Formatie van Drente.

Al direct tijdens en na de vorming van de stuwwallen spoelde er in de zomer smeltwater van het landijs vanuit het stuwwallengebied naar de lager gelegen, omliggende gebieden. Het smeltwater nam veel zand en grind mee wat voorbij de ijsrand werd afgezet in een geleidelijk aflopende ijssmeltwater-vlakte, ook wel aangeduid als een sandr of sandrvlakte. Sandrvlakten komen onder andere voor op

⁸ De Mulder et al., 2003.

⁹ Alterra, 2003

¹⁰ Van Oosterhout, 2009b

¹¹ Stichting voor Bodemkartering, 1963.

¹² De Mulder et al., 2003 / Berendsen, 2008, 2005 / Van Oosterhout, 2009b

de oostelijke flanken van de stuwwal van Woudenberg. De verspoelde gestuwde afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Schaarsbergen, Formatie van Drente.

Aan het einde van het Saalien trok het landijs zich definitief terug en begon de zeespiegel weer te stijgen. Er brak een relatief warme periode aan, het Eemien (circa 130.000 en 115.000 jaar geleden). Het was vergelijkbaar met het huidige klimaat in Midden-Frankrijk. In de door het landijs uitgeschuurde Gelderse Vallei ontstond de Eemzee. Tijdens deze mariene fase werden grofzandige sedimenten afgezet, vaak rijk aan schelpen en schelpgruis; kleiige afzettingen werden in de eindfase van deze mariene periode afgezet en behoren tot de Eem Formatie. Langs de randzone van het mariene sedimentatiegebied vond op uitgebreide schaal veenvorming plaats, welke behoren tot de Formatie van Woudenberg.

Na het Eemien brak weer een nieuwe ijstijd aan, in dit geval de laatste ijstijd in onze geologische geschiedenis, het Weichselien (circa 120.000 en 10.000 jaar geleden). Het landijs bereikte Nederland echter niet. Wel was er toen gedurende langere periodes sprake van een zeer koud en droog klimaat. Het landschap in Nederland bestond uit een poolwoestijn, waarin vrijwel geen vegetatie aanwezig was.

Onder de periglaciaire omstandigheden is de ondergrond periodiek permanent bevroren en is het regen- en sneeuwmeltwater gedwongen om over het oppervlak af te stromen. Hierdoor vond sterke erosie plaats van de stuwwallen, waarschijnlijk ook van de Emminkhuizerberg als geïsoleerde stuwwalheuvel. Erosie vond vooral plaats doordat een geconcentreerde afstroming van sneeuwmeltwater zich insneed in de permafrost. Hierdoor ontstonden sneeuwmeltwaterdalen, welke vandaag de dag worden aangeduid als droge dalen. Aan het einde van deze dalen zijn de meegevoerde sedimenten tot afzetting gekomen als sneeuwmeltwaterafzettingen, ofwel een daluitspoelingswaaier.

In de tweede helft van het Weichselien veranderde het klimaat van koud en nat naar koud en droog. In de koudste en droogste perioden, met name tijdens het Laat-Pleniglaciaal (circa 26.000 en 15.700 jaar geleden) en in sommige perioden van het Laat-Glaciaal (circa 15.700 en 11.755 jaar geleden), is de vegetatie vrijwel verdwenen. In het open zandige pleniglaciaire landschap hadden ijzige sneeuwstormen vrij spel. Door de wind verstoof veel zand, waarbij vooral het fijnere stof over grote afstanden werd verplaatst. Dit materiaal is afgezet als een deken van fijn, zwak lemig zand afgewisseld met lemige lagen: het Oude Dekzand. Een deel van het zand werd in de luwte van de erosiedalen en de stuwwallen afgezet. Door afspoeling en andere hellingprocessen werd een deel van dit verstoven materiaal vermengd met grover zand en leem. Deze dekzanden beslaan het grootste deel van het grondgebied van de gemeente Scherpenzeel.

Het Laat-Glaciaal wordt gekenmerkt door enkele snel op elkaar volgende klimaatwisselingen. Tijdens de relatief warme periode ontwikkelde zich een parkachtig landschap. Tevens was sprake van bodemvorming, met als gevolg dat op sommige locaties deze bodem in het (diepere) bodemprofiel zichtbaar is. Duidelijke herkenbare warme fasen zijn het Bølling (14.900-14.100 jaar geleden) en Allerød (14.900-14.100 jaar geleden) interstadiaal. Tijdens het Allerød interstadiaal kwam een volledige bosontwikkeling op gang. Daarin domineerden berk, den en spar die de plaats innamen van een door berk en jeneverbes gekenmerkte pioniervegetatie. Op de nattere plekken groeiden elzen. Gedurende het Allerød is op verschillende plekken op de pleistocene zanden een laagje met veel houtskool afgezet, dit is de zogenaamde laag van Usselo. Dit is geen bodem maar een aslaag in het zandpakket. Deze later overstoven laag is als eerste herkend in het plaatsje Usselo.

Het laatste millennium van het Weichselien was weer een zeer koude en droge periode: het Late Dryas stadiaal (13.000-11.800 jaar geleden). De begroeiing werd sterk gereduceerd en er ontstonden weer omvangrijke zandverstuivingen. Het zwak lemig stuifzand uit deze periode wordt aangeduid als

Jong Dekzand en vormt in uitgestrekte gebieden zwak glooiende ruggen, welvingen en koppen. Vooral in de open Gelderse Vallei ontstond een uitgestrekt duinlandschap met ruggen, vlakten en geïsoleerde laagten, het zogenaamde 'dekzandlandschap'. Langs de hoge stuwwallen werd het dekzand afgezet in de vorm van een gordel, vandaar de term gordeldekzandafzettingen. Zowel de sneeuwsmeltwaterafzettingen als de dekzandafzettingen behoren tot de Formatie van Boxtel. Het dekzand wordt specifiek aangeduid als het Laagpakket van Wierden. Ter plaatse van het plangebied is mogelijk sprake van een pakket Jong Dekzand liggend op Oud Dekzand.

Het Holoceen begon ongeveer 10.000 jaar geleden en duurt nog steeds voort. Door de temperatuurstijging aan het eind van de Weichselien smolten de ijskappen op het noordelijk halfrond waardoor de zeespiegel sterk steeg en er een vegetatieontwikkeling van vooral warmteminnende boomsoorten plaatsvond. Door verwaaiing van de dekzanden zijn wel lokaal stuifzandgebieden ontstaan. Bij het ontstaan hiervan speelde de mens een belangrijke rol, door beweiding, afbranden en het steken van plaggen op de heidevelden dat voornamelijk plaatsvond in de Nieuwe tijd (zie bijlage 1). De stuifzanden worden gerekend tot het Laagpakket van Kootwijk, welke tevens behoort tot de Formatie van Boxtel. Daarnaast zijn er in (lokale) beekdalen afzettingen gevormd bestaande uit leem, veen en zand. Deze afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Singraven, welke tevens behoren tot de Formatie van Boxtel. Vaak nemen deze beekdalen dezelfde positie in als de in de laatste ijstijd gevormde sneeuwsmeltwaterdalen (nu aangeduid als droge dalen). Of dergelijke beekdalen nog watervoerend zijn is afhankelijk van de omvang van het stroomgebied en de opbouw van de ondergrond (doorlatendheid).

Gedurende het Holoceen resulteerde het stijgende grondwater ook tot veenvorming. Buiten de beekdalen ontstonden in de Gelderse Vallei op plaatsen met gebrekkige afwatering veenmoerassen. Het veen kon zich lateraal uitbreiden en kroop langzamerhand over het beboste dekzandlandschap en bedekte uiteindelijk ook de lager gelegen dekzandruggen en -koppen. Het veen groeide vanaf het Midden-Atlanticum (vanaf circa 6000 voor Chr.) gedurende duizenden jaren gestaag door. Het hoogveen behoort tot de Formatie van Nieuwkoop, Laagpakket van Griendtsveen. Dit veen, dat vooral in dikkere lagen aanwezig was in het centrale en noordelijke deel van de Gelderse Vallei is vanaf de 13^e/14^e eeuw volledig verwijderd (gestoken) ten behoeve van de turfwinning en de ontginning van het gebied voor agrarische doeleinden. Voor het zuidelijk deel van de Gelderse Vallei is aan de hand van de hoogteligging van archeologische vondsten gereconstrueerd dat het niveau van de top van het veen tot circa 8,0 m +NAP heeft bereikt.

Vanaf de Late-Middeleeuwen ontstonden op de flanken en langs de voet van de stuwwalgebieden en op verschillende dekzandruggen door de toepassing van plaggenbemesting her en der dikke en uitgestrekte plaggendekken.

DINO¹³

Het Dinoloket is de centrale toegangspoort tot Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINO). Het DINO-systeem is de centrale opslagplaats voor geowetenschappelijke gegevens over de diepe en ondiepe ondergrond van Nederland. Het archief omvat diepe en ondiepe boringen, grondwatergegevens, sonderingen, geo-elektrische metingen, resultaten van geologische, geochemische en geomechanische monsteranalyses, boorgatmetingen en seismische gegevens. De site wordt beheerd door TNO.

In het Dinoloket zijn enkele boringen bestudeerd.¹⁴ Hieruit blijkt dat de ondergrond tot circa 10 meter bestaat uit zeer fijn tot matig fijn zand en dit betreffen dekzandafzettingen, waarin lagen voorkomen met veel leem (verspoeld dekzand). Deze afzettingen behoren tot de Formatie van Boxtel, Laagpak-

¹³ Dinoloket.

¹⁴ DINO boornummers B32G0066 en B32G067.

ket van Wierden. Onder de dekzandafzettingen komt een circa 5 meter dikke laag veen tot zandige veen voor, behorend tot de Formatie van Woudenberg.

Geomorfologie

De geomorfologische kaart van Nederland (1:50.000) geeft de mate van reliëf en de vormen die in het landschap te onderscheiden zijn weer.

Doordat het plangebied zich binnen de bebouwde kom van Scherpenzeel bevindt, is de geomorfologie niet gekarteerd (zie figuur 6). Op basis van de vorm van de landschappelijke elementen direct buiten de bebouwde kom behoort het plangebied meest waarschijnlijk tot de landschappelijke eenheid van een dekzandrug, al dan niet met een oud bouwlanddek (3K14).

Volgens de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel¹⁵ liggen het centrale en zuidelijke deel van het plangebied binnen de dekzandruggen en -koppen (Edr3h) en ligt het meest noordelijke deel binnen de dekzandwelingen (Edw6h, zie figuur 5).

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)¹⁶

Het Actueel Hoogtebestand Nederland vormt een belangrijke aanvullende informatiebron voor de landschapsanalyse. Dit met behulp van laseraltimetrie verkregen digitale bestand vormt een gedetailleerd beeld van het huidige reliëf in het plangebied.

Ondanks de vertroebelende werking van de aanwezige bebouwing op de topografie van het maaiveld is te zien dat de historische dorpskern van Scherpenzeel grotendeels op de hoger gelegen delen in het dekzandlandschap ligt. Het verschil tussen de dekzandruggen/-koppen en de dekzandwelingen binnen het plangebied, zoals aangegeven op de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel¹⁷, is niet duidelijk te onderscheiden (zie figuur 7). Buiten de bebouwde kom van Scherpenzeel lijkt het hoogtebeeld goed overeen te stemmen met het kaartbeeld van de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel (vergelijk figuren 5 en 7).

Bodemkunde

Doordat het plangebied zich binnen de bebouwde kom van Scherpenzeel bevindt, is de bodemopbouw niet gekarteerd (zie figuur 8). Op basis van de vorm van de bodemkundige eenheden direct buiten de bebouwde kom komt er binnen het plangebied waarschijnlijk een laarpodzolgrond voor bestaande uit leemarm en zwak lemig fijn zand (cHn21). Podzolgronden worden gekenmerkt door podzolering: er komt een duidelijke B-horizont in voor die tot stand is gekomen door inspoeling van niet-amorfe humus samen met ijzerverbindingen (moderpodzolen), of door inspoeling van amorfe humus (humuspodzolen). De laarpodzolgronden behoren tot de humuspodzolen en worden gekenmerkt door een matig dikke (tussen 30 en 50 cm dikke) humusrijke bovengrond (plaggendek) die opgebracht is door de mens. De plaggenophoging is vaak al in de Late-Middeleeuwen begonnen toen op grote schaal het systeem van potstalbemesting is toegepast. Plaggen zijn met veemest vermengd en op de akkers uitgespreid om de bodem vruchtbaarder te maken. In de loop der tijd is hierdoor een plaggendek op de oorspronkelijke bodem ontstaan. De grondsoort komen dan ook voor nabij de oude esdorpen. Op deze gronden zijn toponiemen te vinden, waarvan de uitgang 'laar' voor de naam van dit bodemtype is gebruikt.

Buiten de bebouwde kom van Scherpenzeel laten de aanwezige bodemeenheden geen aanwijzingen zien dat er hoogveen heeft gelegen. Deze kan natuurlijk volledig zijn weggegraven, waarna eventueel

¹⁵ Van Oosterhout, 2009b

¹⁶ AHN.

¹⁷ Van Oosterhout, 2009b

overgebleven veenresten (bolster) zijn opgemengd in de bouwvoor en niet meer als zodanig te herkennen zijn (of al volledig verteerd). Het podzolprofiel dat zich oorspronkelijk in de top van de dekzandafzettingen binnen dekzandwelvingen, -ruggen en koppen heeft gevormd is hierdoor weer aan het maaiveld te komen te liggen (daar waar geen plaggenbemesting heeft plaatsgevonden).

2.6 Archeologische waarden

Voor de uitkomst van het bureauonderzoek is het van belang de bekende archeologische waarden (al dan niet volledig onderzocht) te beschrijven. Een belangrijke informatiebron is het landelijke ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS), dat beheerd wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).¹⁸ In dit systeem worden alle archeologische gegevens verzameld en via internet zijn deze door bevoegden te raadplegen.

De bekende archeologische waarden zijn middels kaartmateriaal weergegeven in figuur 9. Hierop staan de in ARCHIS geregistreerde AMK-terreinen, waarnemingen, vondstmeldingen en onderzoeksmeldingen binnen een straal van 500 m weergegeven. Aangezien de gemeentelijke beleidskaart een hoger detailniveau heeft dan de landelijke IKAW (Indicatieve Kaart Archeologische Waarde) is de IKAW voor het onderzoek niet geraadpleegd.

AMK-terreinen binnen het onderzoeksgebied¹⁹

De Archeologische Monumentenkaart (AMK) bevat een overzicht van archeologische monumenten/terreinen in Nederland. De terreinen zijn beoordeeld op verschillende criteria (kwaliteit, zeldzaamheid, representativiteit, ensemblewaarde en belevingswaarde). Op grond daarvan zijn deze ingedeeld in vier categorieën; terreinen met archeologische waarde, een hoge archeologische waarde, een zeer hoge archeologische waarde of een zeer hoge archeologische waarde met een beschermde status.

Binnen het plangebied liggen geen AMK-terreinen. Binnen het onderzoeksgebied ligt één AMK-terrein (zie tabel II en figuur 9). Het betreft het terrein met de restanten van kasteel 'Huys Scherpenseel' uit de Late-Middeleeuwen. Mogelijkerwijs bevinden zich dan ook archeologische resten uit de Late-Middeleeuwen binnen het plangebied.

Tabel II. Overzicht AMK-terreinen

AMK nr.	Situering t.o.v. plangebied	Datering	Waarde en omschrijving
7046	300 meter ten zuidoosten van het plangebied Huis Scherpenseel te Scherpenseel Gemeente Scherpenseel Coördinaat: 161992/454406	Late-Middeleeuwen, Nieuwe tijd	Complex: Kasteel, Havezate/ridderhofstad Waarde: Terrein van hoge archeologische waarde Terrein met restanten van kasteel 'Huys Scherpenseel' uit de Late-Middeleeuwen. Bij restauratiewerkzaamheden werden onder de vloer fragmenten Laat-Middeleeuws aardewerk en een fragment van een processiehoorn gevonden. Het kasteel stamt uit de Late-Middeleeuwen. Oorspronkelijk was er sprake van een donjon. Het huidige huis is in de 17 ^e eeuw gebouwd en in de 19 ^e eeuw in Neogothische stijl gerestaureerd. Het huidige huis is beschermd door RCE.

In het verleden uitgevoerde archeologische onderzoeken binnen het onderzoeksgebied²⁰

Binnen het onderzoeksgebied zijn in de afgelopen jaren door verschillende archeologische bedrijven en instellingen in totaal negen archeologische onderzoeken uitgevoerd. Het gaat daarbij om zes bureau- en booronderzoeken, één proefsleufonderzoek, één archeologische begeleiding van graafwerkzaamheden en één opgraving (zie tabel III en figuur 9). Van belang is de opgraving van het voormalige *Witte Huis* dat 190 meter ten oosten van het plangebied is uitgevoerd. Hierbij zijn zowel stenen

¹⁸ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

¹⁹ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

²⁰ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

funderingen uit de Late-Middeleeuwen B – Vroege-Nieuwe tijd aangetroffen als uit de Midden - Nieuwe tijd – Laat-Nieuwe tijd. Daarnaast is de archeologische begeleiding die ongeveer 400 meter ten oosten van het plangebied is uitgevoerd noemenswaardig. Tijdens deze begeleiding is een waterput aangetroffen die waarschijnlijk behoorde tot de 19^e-eeuwse voorganger van de Dorpsstraat 154. De waterput zou tot eind van 19^e eeuw, maar vermoedelijk tot in de 20^e eeuw in gebruik zijn geweest. De aangetroffen archeologische resten uit de Late-Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd rondom het plangebied maken het waarschijnlijk dat binnen het plangebied eveneens archeologische indicatoren aanwezig zijn uit deze perioden.

Tabel III. Overzicht onderzoeksmeldingen

Zaakidentificatie (OM-nummer)	Situering t.o.v. plangebied	Aard, uitvoerder en resultaten van het onderzoek
2358934100 (50686)	60 meter ten zuidwesten van het plangebied Weijdelaar te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161709/454514	Type onderzoek: bureauonderzoek Uitvoerder: Oranjewoud BV Datum: 19-2-2012 Resultaat: Het doel van het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek kan worden geconcludeerd dat het grootste gedeelte van het plangebied een hoge verwachtingswaarde kan worden toegekend. Alleen de zone ter plaatse van de huidige vijver en het verpleeghuis is verstoord en hier worden geen archeologische resten (meer) verwacht. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt aanbevolen om in eerste instantie een inventariserend veldonderzoek (verkennende fase) uit te laten voeren in het niet verstoorde deel van het plangebied. Zodoende kan inzicht worden verkregen in de opbouw van de bodem en de kans op het aantreffen van (gave) archeologische vindplaatsen binnen het plangebied. Op basis van de resultaten van dit onderzoek kan een advies gegeven worden ten aanzien van eventueel noodzakelijk archeologisch vervolgonderzoek of kunnen delen van het plangebied op basis van een mogelijk verstoord bodemprofiel worden vrijgegeven.
2425167100 (59256)	90 meter ten noordoosten van het plangebied Dorpsstraat 231-233 te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161793/454640	Type onderzoek: bureauonderzoek Uitvoerder: Arcadis Datum: 19-11-2013 Resultaat: De resultaten van het onderzoek worden niet vermeld in ARCHIS.
2435479100 (60562)	90 meter ten noordoosten van het plangebied te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161791/454641	Type onderzoek: proefsleuvenonderzoek Uitvoerder: Arcadis Datum: 17-3-2014 Resultaat: De aangetroffen resten kunnen gedateerd worden in de Nieuwe tijd C, vermoedelijk alle rond de overgang van de 19 ^e naar de 20 ^e eeuw of mogelijk later. Het merendeel van de aangetroffen resten is beschreven als een moderne versterking, waardoor het beeld ontstaat van een sterk verstoord gebied zonder de verwachte resten uit het specifieke verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek. Het complex als geheel wordt gewaardeerd als laag, de informatiewaarde en conservering is beperkt door de aanwezige verstoringen en aard van de sporen. Daarnaast geldt binnen het plangebied een hoog risico in verband met ongesprongen explosieven en een overschrijding van de interventiewaarde van enkele verontreinigingsagentia. De beperkte informatiewaarde en de bijkomende risico's, voortvloeiend uit de mogelijk aanwezige explosieven en de aanwezige bodemverontreiniging, leiden tot het advies dat verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk is.
3299709100 & 3299717100	150 meter ten noordoosten van het plangebied te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161851/454675	Type onderzoek: bureau- en booronderzoek Uitvoerder: Econsultancy BV Datum: 15-9-2015 Resultaat: Uit het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied een middelhoge archeologische verwachting heeft op het voorkomen van archeologische resten uit de perioden (Laat-)Paleolithicum t/m Vroeg-Neolithicum (Jagers-Verzamelaars) en Late-

		<p>Middeleeuwen en Nieuwe tijd (periode nadat het gebied grootschalig ontgonnen was voor agrarisch gebruik), en een lage archeologische verwachting voor de perioden Midden-Neolithicum t/m Vroege-Middeleeuwen (Landbouwers). Het plangebied ligt volgens de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel binnen een gebied van dekzandwelingen. Binnen de eenheid van de dekzandwelingen is de kans op de aanwezigheid van archeologische resten het grootst op de hoogste delen en langs de randen van hoge dekzandruggen. Hier kan bijvoorbeeld sprake zijn van restanten van kleine mesolithische kampe-menten. Daarnaast bevindt een groot deel van de van oorsprong middeleeuwse boerderijen in de oude buurtschappen zich binnen deze eenheid. Ten tijde van de Landbouwers vanaf het Midden-Neolithicum t/m de Vroege-Middeleeuwen waren de gebieden van dekzandwelingen wellicht te natte/moerassige gebieden om geschikte te werden bevonden als bewoningslocatie. Historisch gezien lag het plangebied op de overgang van de historische dorpskern van Scherpenzeel naar de omliggende gebieden die vroeger in agrarisch gebruik waren. In de 19^e eeuw en begin 20^e eeuw was er geen bebouwing aanwezig binnen het plangebied. (Ondergrondse) restanten van historische bebouwing wordt dan ook minder waarschijnlijk geacht. Er werd een laarpodzolgrond verwacht als oorspronkelijk bodemprofiel, wat aangeeft dat in het verleden een (matig dik) plaggende is opgebracht. Archeologische vondsten in de direct omgeving van het plangebied zijn beperkt maar wel te relateren aan de laatmiddeleeuwse en Nieuwe tijd ont-wikkeling van Scherpenzeel.</p> <p>Uit de resultaten van het inventariserend veldonderzoek (IVO, verkennende fase direct gecombineerd met de karterende fase) blijkt dat de natuurlijke bodemop-bouw binnen het plangebied door recente bodemingrepen reeds verstoord is. Vanaf het maaiveld tot gemiddeld 100 cm -mv komen geroerde/verstoorde lagen voor. Waarschijnlijk gaat het om (deels) teruggestorte grond ((humeus) zand/stabilisatiezand). De bovenste 60 cm kan in het algemeen beschreven worden als bestaande uit lagen van donkergrijsbruin tot lichtbeigebruin gekleurd, plaatselijk zwak humeus, zwak siltig, matig fijn zand. Hieronder komt tot gemid-deld 100 cm -mv donkerzwartgrijs gekleurd, matig humeus, matig siltig, zeer fijn zand voor en bevat plaatselijk resten recent baksteen en bouwpuin. De overgang naar de onverstoorde bodem is scherp en betreft direct de C-horizont, in de vorm van dekzandafzettingen (Oud Dekzand).</p> <p>Alleen de geroerde/verstoorde lagen bevatten alleen resten bouwpuin en zijn vanuit archeologisch oogpunt niet relevant (recent daterend materiaal, terugged- storte grond vermengd met sloopafval). In de onverstoorde bodem zijn tot 30 cm in de C-horizont geen archeologische indicatoren aangetroffen.</p>
2008868100 (440) & 2884405100 (32701)	190 meter ten oosten van het plangebied Omgeving Nederlands Her- vormde Kerkgebouw te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161920/454620	Type onderzoek: Opgraving Uitvoerder: AWN - Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie Datum: 1-1-1992 Resultaat: De resultaten van het onderzoek worden niet vermeld in ARCHIS (2008868100). Er zijn funderingen uit de Late-Middeleeuwen B en uit de Nieuwe tijd aangetroffen tijdens de opgraving van het voormalig Witte Huis (2884405100).
2303367100 (43221)	300 meter ten westen van het plangebied Scherpenzeel, Holevoetplein te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161411/454509	Type onderzoek: bureau- en booronderzoek Uitvoerder: ADC ArcheoProjecten Datum: 21-10-2010 Resultaat: Op basis van het bureauonderzoek werden archeologische resten verwacht uit alle archeologische perioden. Deze zouden zich bevinden direct onder de A-horizont, mits deze intact is. Teneinde de mate van intactheid van de bodem te onderzoeken, werd in het plangebied een verkennend booronderzoek uitgevoerd. Vijf van de zes boringen vertoonden een intact potentieel archeologisch niveau. Het bodemtype vertoonde kenmerken van een enkeerdgrond. Het is niet volledig uit te sluiten dat binnen het onderzochte gebied nog archeolo-gische resten voorkomen. Om de op het bureauonderzoek gebaseerde gespecifi-ceerde verwachting voldoende te kunnen aanvullen en toetsen, adviseert ADC ArcheoProjecten om in het plangebied tijdens de sloop- en graafwerkzaamheden in een archeologische begeleiding te voorzien. De archeologische begeleiding dient hetzelfde doel als een inventariserend veldonderzoek door middel van het aanleggen van proefsleuven (IVO-P). Dit betekent dat indien bij de civiele werk-zaamheden toch vondsten of archeologische sporen worden aangetroffen, deze worden geregistreerd en, in zover de werkzaamheden dat toelaten, worden gedocumenteerd.

2349473100 (49462)	300 meter ten noorden van het plangebied Wilgenhof, Gaslaan te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161710/454863	<p>Type onderzoek: bureauonderzoek Uitvoerder: ADC ArcheoProjecten Datum: 20-11-2011 Resultaat: Het plangebied is gelegen binnen een relatief laag deel van het dekzandlandschap. Dit betekent dat er een middelhoge kans geldt voor de aanwezigheid van archeologische resten. De archeologische resten kunnen uit alle archeologische perioden afkomstig zijn. In de directe omgeving van het plangebied zijn geen archeologische resten aangetroffen met uitzondering van resten gerelateerd aan de dorpskern van Scherpenzeel, waarvan de oorsprong teruggaat tot in de Late-Middeleeuwen. Het plangebied bevindt zich echter buiten de dorpskern, deze resten worden daarom niet verwacht. Deze bevindt zich ca. 200 m ten zuiden van het plangebied en dergelijke resten worden niet specifiek in het plangebied verwacht. De resten kunnen direct aan of onder het maaiveld of indien in het plangebied een laarpodzolgrond aanwezig is onder een (dun) plaggendeek voorkomen. De verwachte archeologische resten bestaan hoofdzakelijk uit aardewerk- of vuursteenstrooiingen en grondsporen. Organische resten (zoals bot, hout, leder en textiel) zullen door de relatief droge en zure bodemomstandigheden slecht zijn geconserveerd. De beperkte beschikbare gegevens laten niet toe, het complextype en de omvang van de verwachte resten nader te specificeren. Als gevolg van de bouw en de sloop van de gasfabriek en de bouw van de huidige bebouwing waarbij de bodem lokaal tot ca. 2 m -mv is afgegraven is het waarschijnlijk dat eventueel aanwezige archeologische resten (deels) zullen zijn verstoord.</p> <p>Het gebied kent op de beleidskaart weliswaar een middelhoge verwachting, maar nadere beschouwing van o.a. het AHN leert dat dit vermoedelijk onjuist is en dat dit voor het plangebied een lage verwachting moet zijn. Voor deze laatste zone geldt een ondergrens van 1 ha. Voorts is het gebied door tal van activiteiten in de vorige eeuw zwaar verstoord waardoor eventuele archeologische resten verdwenen zijn en niet meer onevenredig kunnen worden aangetast door de voorgenomen plannen. Indien tijdens de werkzaamheden tegen de verwachting in vondsten worden aangetroffen in de vorm van scherven, vuursteen, funderingen etc. waarvan redelijkerwijs vermoed kan worden dat deze van archeologische betekenis zijn dient hier onmiddellijk melding van worden gemaakt (Monumentenwet 1988, art. 53).</p>
4000446100	400 meter ten oosten van het plangebied te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 162143/454559	<p>Type onderzoek: archeologische begeleiding Uitvoerder: Econsultancy BV Datum: 7-6-2016 Resultaat: Op basis van de landschappelijke ligging op een dekzandwielving en de ouderdom van de te verwachte afzettingen kunnen, indien niet verstoord, in het plangebied vindplaatsen aanwezig zijn vanaf het Laat-Paleolithicum tot en met de Nieuwe tijd. Het merendeel van de vindplaatsen uit de Gelderse Vallei dateert uit de IJzer-tijd/Romeinse tijd en Volle-Middeleeuwen. Op de plaats van het te slopen pand heeft sinds tenminste 1641 n. Chr. een woning gestaan. Het kan niet worden uitgesloten dat gezien de ligging tegenover de kerk hier middeleeuwse bebouwing aan vooraf is gegaan. Verwacht wordt dat binnen het plangebied nog resten aanwezig kunnen zijn van de historische bebouwing uit de 17^e eeuw. Mogelijk zijn er zelfs nog voorgangers van dit pand aanwezig die kunnen teruggaan tot in de Late-Middeleeuwen.</p> <p>Tijdens het veldwerk was er geen reden om van de onderzoeksmethodiek af te wijken zoals beschreven in het Programma van Eisen. In totaal zijn er twee werkputten gegraven, overeenkomend met de geplande bouwvlakken. Het totaal ontgraven oppervlak bedraagt circa 200 m². In beide werkputten is het vlak in de top van de C-horizont aangelegd.</p> <p>Op basis van de contouren zichtbaar op het pand van de burens konden twee verschillende bouwfases van de Dorpsstraat 154 worden herleid, namelijk: bouwfase daterend uit de jaren '70 van de vorige eeuw en bouwfase 2 zeer waarschijnlijk daterend uit de 19^e eeuw. Binnen het plangebied zelf bevonden zich een groot aantal recente verstoringen in relatie tot de voormalige bebouwing. Het enige archeologisch relevante spoor dat is aangetroffen, is een waterput waarschijnlijk behorend bij de 19^e-eeuwse voorganger van de Dorpsstraat 154. Op basis van de constructie van de waterput kan worden gesteld dat deze tot eind van 19^e eeuw, maar vermoedelijk tot in de 20^e eeuw in gebruik is geweest. Omdat tijdens het onderzoek de waterput niet kon worden gecoupeerd tot op het aanlegniveau van de waterput, kon niet worden uitgesloten dat de basis van de waterput van ouder datum is dan de onderzochte bovenkant. Het niet onderzochte deel van de waterput zal binnen de bouwplannen in situ behouden blijven.</p>
4703154100	400 meter ten noordoosten	Type onderzoek: booronderzoek

	van het plangebied te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161950/454938	Uitvoerder: ADC ArcheoProjecten Datum: 18-4-2019 Resultaat: De resultaten van het onderzoek worden niet vermeld in ARCHIS. Tevens is het onderzoek (nog) niet afgemeld in ARCHIS.
--	--	--

Vondstmeldingen binnen het onderzoeksgebied²¹

In ARCHIS staan alle bekende archeologische vondstmeldingen geregistreerd. Binnen het plangebied zijn geen vondstmeldingen geregistreerd. Binnen het onderzoeksgebied staan vijf vondstmeldingen geregistreerd (zie tabel IV en figuur 9). Een aantal vondstmeldingen zijn gekoppeld aan de archeologische onderzoeken die binnen het onderzoeksgebied zijn uitgevoerd en hierboven reeds samenvattend zijn beschreven. Een deel is aangetroffen tijdens niet-archeologische graafwerkzaamheden van het kasteel te Scherpenzeel. Daarnaast zijn er twee vondsten gedaan bij de Nederlands Hervormde Kerk van Scherpenzeel. Alle vondsten dateren uit de Late-Middeleeuwen of de Nieuwe tijd. Dit maakt het waarschijnlijk dat er eveneens archeologische indicatoren aanwezig zijn uit deze perioden binnen het plangebied.

Tabel IV. Overzicht ARCHIS-vondsten

Zaaknummer (waarnemingsnummer)	Situering t.o.v. plangebied	Aard van de melding
2008868100 (440) & 2884405100 (32701)	190 meter ten oosten van het plangebied Voormalig Witte Huis te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161920/454620	<i>Late-Middeleeuwen - Nieuwe tijd:</i> - stenen funderingen Aangetroffen tijdens een proefopgraving van het voormalige Witte Huis te Scherpenzeel (zie onderzoeksmeldingsnrs. 2008868100 & 2884405100).
2842511100 (26200)	250 meter ten oosten van het plangebied Nederlands Hervormde Kerk te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 161980/454600	<i>Late-Middeleeuwen:</i> - verbrandingssteen of combustus - maalsteen/molensteen Onderzoek naar 2 stenen die bij Nederlands Hervormde Kerk van Scherpenzeel, voorheen gewijd aan St. Antonius, gelegen waren. Naast het Royaardsdeurtje lag al eeuwenlang een steen met een flinke uitholling. De heer Lagerweij van de vereniging "Oud Scherpenzeel" kreeg toestemming om de steen nader te onderzoeken. De steen heeft een gewicht van 62,5 kg, was 53 cm lang en 42 cm breed en 25 cm dik. Hierin is een "kom" uitgehakt met inhoud van 1 liter. Deze ovaalvormige kom is heel donker gekleurd. De steensoort is Noors graniet. Volgens Lagerweij gaat het hier om een verbrandingssteen of combustus, waarin sacramentariën werden verbrand. Een molensteen lag op de plaats waar de consistorie en het koor aan elkaar zijn gebouwd. In de steen waren 5 kruizen gekerfd. Volgens Lagerweij zou dit erop wijzen dat de steen als altaarsteen gebruikt is. De 5 kruizen symboliseren mogelijk de 5 heilige wonden van de kruisiging. Vermoed wordt dat de stenen na de reformatie buiten de kerk gebracht zijn.
2726228100 (7076)	300 meter ten oosten van het plangebied Kasteel te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 162000/454460	<i>Late-Middeleeuwen B:</i> - grijsbakkend gedraaid aardewerk - steengoed (Siegburg) - steengoed (geglazuurde Langerweke kan met radstempel XV) Aangetroffen tijdens niet-archeologische graafwerkzaamheden (zie AMK-terrein 7046).
2726333100 (7094)	300 meter ten oosten van het plangebied Kasteel te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 162000/454460	<i>Late-Middeleeuwen:</i> - fragment van een processiehoorn (muziekinstrument) Aangetroffen tijdens niet-archeologische graafwerkzaamheden (zie AMK-terrein 7046).
4000446100	400 meter ten oosten van het plangebied Dorpsstraat 154 te Scherpenzeel Gemeente Scherpenzeel Coördinaat: 162139/454564	<i>Nieuwe tijd:</i> - waterput Aangetroffen tijdens een archeologische begeleiding (zie onderzoeksmeldingsnr. 4000446100).

²¹ Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort

Historische vereniging “Oud Scherpenzeel”

Voor aanvullende informatie is contact gezocht met de Historische Vereniging “Oud Scherpenzeel” (contactpersoon de heer W. C. van de Berg). Er zijn geen aanvullende vondsten of bijzonderheden bekend gelegen in of in de directe omgeving van het plangebied.

Archeologische Werkgemeenschap Nederland, afdeling 14

Voor aanvullende informatie is contact gezocht met de Archeologische plaatselijke Werkgemeenschap Nederland, afdeling 14 Vallei en Eemland. Er zijn geen aanvullende vondsten of bijzonderheden bekend gelegen in of in de directe omgeving van het plangebied.

2.7 Beschrijving van het historische gebruik

In het plangebied kunnen naast archeologische sporen ook historische relictten voorkomen die nog in het landschap zichtbaar zijn. Het gaat hierbij om historisch geografische relictten zoals nederzettingvormen en wegen- en kavelpatronen. Veel van deze bewaard gebleven historische geografie geeft door de herverkavelingen in de tweede helft van de 20^e eeuw een incompleet beeld van het historisch landschap. Historische kaarten van vóór de herverkaveling zijn een goede aanvulling op het huidige incomplete beeld. Voor de historische ontwikkeling is naast het historisch kaartmateriaal ook relevante achtergrondliteratuur geraadpleegd.

Korte bewoningsgeschiedenis van Scherpenzeel²²

In deze paragraaf wordt een bespreking van de bewoningsgeschiedenis van de streek gegeven. Een algemene ontwikkeling van de bewoningsgeschiedenis van Nederland wordt weergegeven in bijlage 2.

De eerste schriftelijke vermelding van Scherpenzeel stamt uit 1254 na Christus. Uit deze periode stammen ook diverse vindplaatsen in de gemeente. Er zijn een aantal boerderijen met een oorsprong in de 13^e eeuw (bijvoorbeeld Klein Orel, Groot Gooswilligen, Ebbenhorst en Veenschoten). Het beeld van verspreide boerderijen zet zich voort in de 14^e eeuw toen de meer drassige buitengebieden bewoond werden. Het dorp Scherpenzeel bestond in die tijd uit een versterkt huis of kasteel ('Huys Scherpenseel'), een kerk en een buurtschap. Vanaf de kerk groeide het dorp met lintbebouwing naar het oosten en westen.

De bevolkingstoename gedurende de Late-Middeleeuwen en Nieuwe tijd en de intensivering van de landbouw maakten het noodzakelijk dat ook de meer marginale, minder vruchtbare gronden werden ontgonnen. Ontginningen van deze gronden werden gestimuleerd door landsheren en kloosters. Rondom of tussen gehuchten met enkele boerderijen (boer- of buurschappen) ontstonden grote aaneengesloten complexen met bouwland die essen of enken genoemd worden. De lagere delen van het landschap eromheen (beekdalgronden en lage dekzanden) werden benut als gras- en hooilanden. Bossen werden benut voor de houtopbrengst en als foerageerplaats voor varkens en vee. Heidevelden dienden voor het steken van plaggen en als graasgebied voor schaapskudden. In de loop van de Late-Middeleeuwen werden akkergronden gaandeweg meer met plaggenmest bemest. Plaggenbemesting leidt tot een verhoging van de vruchtbaarheid en verbetering van de bodemstructuur van de akkers.

²² Van Oosterhout, 2009a.

Historisch kaartmateriaal

De situatie van het plangebied is op verschillende historische kaarten als volgt:

Tabel V. Geraadpleegd historisch kaartmateriaal

Bron	Periode	Kaartblad	Schaal	Omschrijving plangebied	Bijzonderheden/directe omgeving
Kadastrale minuut ²³	1811-1832	Gemeente Scherpenzeel, Sectie D, Blad 02	1:2.500	Verskillende woonerven met tuin.	Het noorden van het plangebied grenst aan de voorloper van de Dorpsstraat. Langs deze hoofdweg, en andere hoofdwegen, liggen woonerven met aangrenzende tuinen. OAT vermeldt voor de percelen binnen het plangebied het volgende: Perceel 306 (A): Huis, erf en tuin van Jacob Ploeg (wagenmaker) Perceel 307(A) huis, erf en tuin van de diaconie. Perceel 308: tuin van Ares van Manen (winkelier). Perceel 309: huis en erf van Ares van Manen (winkelier) Perceel 310: tuin van (...) de Jong (winkelier) Perceel 320: Tuin van Dirk Lokhorst (landbouwer) Perceel 321: Huis en erf van Dirk Lokhorst (landbouwer) Perceel 322: Huis en erf van de diaconie Perceel 323: Tuin van de diaconie
Militaire topografische kaart (veldminuut)	1872	448	1:50.000	Geen noemenswaardige veranderingen.	Geen noemenswaardige veranderingen.
Militaire topografische kaart (veldminuut)	1930	448	1:50.000	Er zijn extra woningen /schuurtjes binnen het plangebied gebouwd. Verder zijn er meerdere bomen geplant.	Verskillende grote wegen rondom het plangebied zijn verhard.
Overzicht verwoestingen Tweede Wereldoorlog	1940	n.v.t.	n.v.t.	Geen noemenswaardige veranderingen.	Rondom plangebied enkele gebouwen onherstelbaar beschadigd. Binnen plangebied 1 woning licht beschadigd, overige woningen glas- en pannenschade.
Topografische kaart	1953	32 G	1:25.000	Geen noemenswaardige veranderingen.	Direct ten noorden van het plangebied is het wegennetwerk uitgebreid. Langs deze wegen zijn woningen gebouwd.

²³ https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/eb936fcc-94d7-11e5-9d74-e7d139ae678a/media/202f808e-eaee-4ada-b8c3-9dc55cc4a9dd?mode=detail&view=horizontal&q=oat05146D*&rows=1&page=21&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Kadastrale%20kaarten%22

https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/rce-mediabank/detail/eb937dd2-94d7-11e5-9d84-83b4eaa4168b/media/46d06280-8767-8d33-1c46-7f27c78fac4c?mode=detail&view=horizontal&q=oat05146D*&rows=1&page=29&fq%5B%5D=search_s_entity_name:%22Kadastrale%20kaarten%22

Topografische kaart	1973	32 G	1:25.000	De aanwezige woonerven zijn deels verdwenen en andere bebouwing heeft plaatsgevonden in de vorm van een woning en bijgebouwen. Het huidige pand van de Aldi supermarkt lijkt reeds aanwezig.	De bebouwde kom van Scherpenzeel heeft zich veel verder uitgebreid.
Topografische kaart	1985	32 G	1:25.000	Het huidige pand van de Aldi supermarkt is voornamelijk in de breedte vergroot en grenst nu aan de woning.	De bebouwde kom van Scherpenzeel heeft zich verder uitgebreid.
Topografische kaart	1995	32 G	1:25.000	Het huidige pand van de Aldi supermarkt is weer verbouwd.	Geen noemenswaardige veranderingen.

Op basis van het beschikbare historische kaartmateriaal uit het begin van de 19^e eeuw omvatte het plangebied destijds verschillende woonpercelen met aangrenzende tuinen. Rondom het plangebied lagen woonpercelen, deel uitmakend van de oude dorpskern van Scherpenzeel en gelegen langs de huidige Dorpsstraat (zie figuur 10). Op perceel 306 woonde een wagenmaker. Direct ten noorden en zuiden van deze woonpercelen lagen agrarische percelen, een mix van akker- en graslanden. In de loop van de 19^e eeuw en begin van de 20^e eeuw vinden er in de omgeving van het plangebied geen noemenswaardige veranderingen plaats (zie figuur 11).

Rond begin jaren '30 van de 20^e eeuw raakt het plangebied verder bebouwd met een woning en een schuur. De bebouwing van Scherpenzeel breidt zich langzaam uit langs het oude wegenpatroon. Ten zuidoosten van het plangebied was Huize Scherpenzeel aanwezig (een terrein met restanten van kasteel 'Huys Scherpenseel' uit de Late-Middeleeuwen, zie figuur 12).

In mei 1940 vallen de Duitsers Nederland binnen. Op 13 mei 1930 verschijnen de Duitsers bij Scherpenzeel en komt Scherpenzeel onder zeer zwaar artillerievuur te liggen.²⁴ De verwoestingen zijn groot (figuur 19). In de middag gaan ruim 3000 man van het Duitse 366^e Regiment in de aanval. Ze komen er in eerste instantie niet door, maar als de Grebbelinie bij Rhenen is gevallen moeten de verdedigers zich terugtrekken. Na de Tweede Wereldoorlog start de ontwikkeling van de bebouwde kom van Scherpenzeel. In de jaren '50 van de 20^e eeuw stond het plangebied vol bebouwing bestaande uit woningen langs de noordzijde, liggend aan de Dorpsstraat, en schuurtjes en bomen verspreid over de overige delen van het plangebied (zie figuur 13).

In de loop van de tweede helft van de 20^e eeuw breidde de bebouwde kom van Scherpenzeel zich verder uit. Binnen het plangebied vonden diverse bouwwerkzaamheden plaats waaronder het slopen van de bestaande woningen en schuurtjes en de nieuwbouw van woningen met bijgebouwen en het pand waarin de huidige Aldi supermarkt zich bevindt (zie figuren 14 en 15). In de jaren '80 en '90 van de 20^e eeuw lijken er meerdere verbouwingen te zijn geweest aan het pand van de huidige Aldi supermarkt en aan de bijgebouwen van de woningen (zie figuren 16 en 17).

²⁴ <https://www.canonvannederland.nl/nl/utrecht/regio-eemland/woudenberg/woudenberg-in-wereldoorlog-ii>

Bouwhistorische gegevens

Tabel VI geeft een opsomming van de verleende bouwvergunningen voor het plangebied.

Tabel VI. Verleende bouwvergunningen

Naam aanvrager	Jaartal	Omschrijving
M.N. Verkley	1985	Bouwvergunning voor uitbreiding Spar supermarkt, voorzien van funderingsstroken met betonpoeren tot circa 95 cm -mv.
-	1995	Bouwvergunning voor uitbreiding Super van Ee supermarkt, waarschijnlijk voorzien van funderingsstroken met betonpoeren tot circa 95 cm -mv.

De noordzijde van het plangebied is ten minste vanaf de eerste helft van de 19^e eeuw bebouwd geweest met woningen. In de jaren '70 van de 20^e eeuw is aan de westkant van het plangebied een deel van het huidige Aldi pand gebouwd. In 1985 is het winkelpand uitgebreid. Op basis van gegevens uit de bouwdoSSIers blijkt dat het huidige winkelpand voorzien is van funderingsstroken met betonpoeren tot circa 95 cm -mv. In 1995 heeft een kleine uitbreiding (4050 mm bij 2850 mm) plaatsgevonden bij de entree van het winkelpand. Te verwachten is dat destijds, ten behoeve van de aanleg van deze bebouwing en aanleg van diverse nutsvoorzieningen, de bodem minimaal tot een minimale diepte van 95 cm -mv is afgegraven (geheel afgegraven bouwput).

Verder laat het geraadpleegde historisch kaartmateriaal zien dat er vanaf het begin van de 19^e eeuw al bebouwing aanwezig is binnen het plangebied, met name aan de noordzijde waar de Dorpsstraat is gelegen. In de eeuwen hierop volgend hebben binnen het gehele plangebied verschillende woningen en schuren gestaan.

Tweede Wereldoorlog

Om vast te stellen of mogelijke archeologische waarden uit de Tweede Wereldoorlog in het plangebied aanwezig zijn, is een aantal publicaties geraadpleegd.²⁵

Het raadplegen van deze bronnen geeft geen redenen om aan te nemen dat er archeologische waarden uit de Tweede Wereldoorlog in het plangebied te verwachten zijn.

2.8 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op grond van de gegevens uit het bureauonderzoek is de volgende gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld:

Tabel VII. Gespecificeerde archeologische verwachting

Archeologische periode	Gespecificeerde verwachting	Te verwachten resten en/of sporen	Relatieve diepte t.o.v. het maaiveld
(Laat-)Paleolithicum - Midden-Neolithicum (Jagers-Verzamelaars)	Middelhoog	Vuursteenstrooiingen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen	Onder het (matig dikke) plaggendek en in de top van de dekzandafzettingen
Laat-Neolithicum (Landbouwers)	Middelhoog	Akkerlaag en/of nederzettingssporen, grafvelden, rituele plaatsen: kleine fragmenten aardewerk, natuursteen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen, houtskool en gebruiksvoorwerpen	Onder het (matig dikke) plaggendek en in de top van de dekzandafzettingen
Bronstijd - Romeinse tijd	Middelhoog	Akkerlaag en/of nederzettingssporen, graf-	Onder het (matig dikke) plaggendek en in de

²⁵ Amersfoort & Kamphuis, 1990/De Jong, 1969 – 1994/ Indicatieve kaart Militair Erfgoed/VEO Bommenkaart/Ruimingskaart/-Klep & Schoenmaker, 1995/Zwanenburg, 1990.

(Landbouwers)		velden, rituele plaatsen: kleine fragmenten aardewerk, natuursteen en vuurstenen gebruiksvoorwerpen, houtskool en gebruiksvoorwerpen	top van de dekzandafzettingen
Middeleeuwen	Hoog	Bewoningssporen van een (boeren)erf: kleine fragmenten aardewerk, metaalresten, glasresten, houtskool, botresten, organische resten en gebruiksvoorwerpen.	Onder het (matig dikke) plaggendek en in de top van de dekzandafzettingen
Nieuwe tijd	Hoog	Bewoningssporen van een (boeren)erf: kleine fragmenten aardewerk, metaalresten, glasresten, houtskool, botresten, organische resten en gebruiksvoorwerpen	Onder het maaiveld/in het (matig dikke) plaggendek en in de top van de dekzandafzettingen

Ervan uitgaande dat de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel correcte informatie verschaft, ligt het plangebied grotendeels binnen de dekzandruggen en -koppen waarop de laatmiddeleeuwse dorpskern van Scherpenzeel is ontstaan. Het uiterst noordelijke deel valt binnen een gebied van dekzandwelingen. De ruggen en koppen omvatten de hoger gelegen delen in het dekzandlandschap. De dekzandwelingen vormen de overgangsgebieden tussen de hoger gelegen dekzandruggen en -koppen en lager gelegen dekzandvlakten en -laagten. Het gaat meestal om relatief uitgestrekte en homogene, zwak golvende gebieden, opgebouwd uit Jong Dekzand.

Vanwege hun gevarieerde ligging en goede bewoonbaarheid zijn vooral de hogere dekzandruggen en -koppen, maar ook de lagere dekzandwelingen reeds vanaf het Laat-Paleolithicum als woonplaats, begraafplaats en/of akkerland gekozen. De meeste voorkeur zal zijn uitgegaan naar de hoger gelegen dekzandkoppen of -ruggen. Dekzandwelingen betreffen relatief laaggelegen en vochtige gebieden waarin de kans op de aanwezigheid van archeologische resten dan ook geringer is dan op de hogere gronden. Binnen de eenheid van de dekzandwelingen is de kans op de aanwezigheid van archeologische resten het grootst op de hoogste delen en langs de randen van hoge dekzandruggen. Uit de archeologische gegevens die verzameld zijn uit het onderzoeksgebied blijkt dat er in de omgeving van het plangebied sporen en resten van menselijke activiteit zijn waargenomen uit de perioden Late-Middeleeuwen t/m Nieuwe tijd, waarbij verschillende vondsten zijn aangetroffen gerelateerd aan de dorpskern van Scherpenzeel waarvan de oorsprong teruggaat tot in de Late-Middeleeuwen.

Geraadpleegd historisch kaartmateriaal laat zien dat het noordelijke deel van het plangebied al vanaf begin 19^e eeuw bebouwd is geweest met meerdere woningen langs de voorganger van de huidige Dorpsstraat. Het zuidelijke deel betrof de tuinen behorend tot de woonpercelen. Deze tuinen zijn door de eeuwen heen ook bebouwd geraakt met woningen, bijgebouwen en het huidige pand van de Aldi supermarkt.

Op basis van bovenstaande uitgangspunten is de archeologische verwachting middelhoog voor de perioden (Laat-)Paleolithicum tot en met de Romeinse tijd. De verwachting voor de Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd is hoog (zie tabel V). Bij de aanwezigheid van een (matig dik) plaggendek worden eventueel aanwezige archeologische resten verwacht in het (matig dikke) plaggendek (Aa-horizont) en in de top van de dekzandafzettingen (top van de afgedekte podzolbodem, of restant hiervan). De vondstenlaag is opgenomen onderin het plaggendek; hier wordt ook wel van 'cultuurlaag' gesproken: een doorwerkte oude bodem tussen het plaggendek en de ongeroerde ondergrond met kleine fragmenten aardewerk, natuursteen, vuursteen en houtskool. Archeologische sporen (uitgezonderd diepe paalsporen en waterputten) zullen zich bevinden tot ongeveer 25 cm in de top van de C-horizont. De diepteligging van de vondstenlaag is afhankelijk van de dikte van het plaggendek.

De aanwezigheid van een (matig dik) plaggendek zal gefungeerd hebben als beschermende laag, waardoor eventueel aanwezige archeologische resten beter zullen zijn geconserveerd in vergelijking met wanneer er geen sprake is van een plaggendek. Opbrengen van dit plaggendek heeft plaatsge-

vonden vanaf het begin van de 19^e eeuw of mogelijk eerder. Uit de perioden Laat-Paleolithicum t/m Vroeg-Neolithicum kunnen complextypes als kleine jachtkampjes en vuursteenvindplaatsen worden verwacht. Uit de perioden vanaf het Midden-Neolithicum (hoewel een lage verwachting geldt voor de perioden Midden-Neolithicum t/m Vroege-Middeleeuwen) kunnen complextypes als nederzettingsterreinen en huisplaatsen (boerderijplattegronden), grafvelden en afvaldumps worden verwacht.

Bodemverstoring

Dat een gebied een middelhoge of hoge archeologische verwachting heeft, betekent niet dat eventuele aanwezige archeologische resten behoudenswaardig zijn. De waarde van archeologische vindplaatsen wordt grotendeels bepaald door de mate waarin grondsporen dan wel vondsten *in situ* bewaard zijn gebleven.

Het bestaande winkelpand, dat het westelijke deel van het plangebied beslaat, is voorzien van funderingsstroken met betonpoeren tot circa 95 cm -mv (zowel het oudere gedeelte uit de jaren '70 als de nieuwbouw uit de jaren '80). Te verwachten is dat, ten behoeve van de bouw en de aanleg van diverse nutsvoorzieningen (uitgraven bouwput), de bodem binnen de het bestaande bouwoppervlak minimaal tot deze diepte is geroerd/afgegraven en dat ter plaatse het oorspronkelijke bodemprofiel gedeeltelijk zo niet geheel is verstoord. In de overige delen van het plangebied heeft in de afgelopen 200 jaar ook bebouwing gestaan in de vorm van woningen/schuren. Wellicht heeft deze inrichting ook geleid tot verstoring van het oorspronkelijke bodemprofiel. In welke mate is echter niet bekend.

2.9 Afweging gekozen onderzoeksmethode inventariserend veldonderzoek

Gezien de in dit bureauonderzoek opgestelde archeologische verwachting is binnen het plangebied vervolgonderzoek noodzakelijk om deze te toetsen. Vooralnog is het uitgangspunt dat recente bodemverstorende ingrepen beperkt zijn geweest. Met de verwachting voor de aanwezigheid van een archeologische laag of vondststrooiing met een hoge vondstdichtheid en de zeer beperkte oppervlakte van het plangebied, is in dit stadium de meest geschikte onderzoeksmethode een gecombineerd verkennend en karterend booronderzoek. Daarnaast zal voor de karterende fase van het booronderzoek, met een minimum aantal van elf boringen binnen een plangebied met een beperkte oppervlakte, sprake zijn van een verdicht boorgrid. Het opgeboorde materiaal dient in het veld bodemkundig te worden beschreven en de archeologisch relevante bodemlagen dienen te worden gezeefd, om daarmee te kunnen beoordelen of er archeologische indicatoren voorkomen. Door middel van het gecombineerd verkennend en karterend booronderzoek dient te worden vastgesteld of er binnen het plangebied verder archeologische resten *in situ* te verwachten zijn.

3 INVENTARISEREND VELDONDERZOEK

3.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het inventariserend veldonderzoek, (IVO-overig, verkennende fase direct gecombineerd met de karterende fase) heeft tot doel de in het bureauonderzoek opgestelde gespecificeerde archeologische verwachting aan te vullen en te toetsen. Het veldonderzoek heeft tot doel antwoorden te vinden op wat de bodemopbouw is binnen het plangebied, er archeologische vondsten en/of sporen en/of lagen aanwezig zijn, in welke mate de resultaten overeen stemmen met de verwachtingen en indien er binnen het plangebied een vindplaats aanwezig is en wat zijn dan de gevolgen voor de voorgenomen bodemingrepen voor de vindplaats.

3.2 Methoden

Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd in de vorm van een gecombineerd verkennend en karterend booronderzoek, onder certificaat op grond van de BRL SIKB 4000 (KNA, versie 4.1, 24-05-2018) en Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.1, 24-05-2018), specificatie VS03. Voor het inventariserend veldonderzoek is op 20 mei 2020 door J.M.A. Röring MA een Plan van aanpak (PvA) opgesteld. Het plangebied was vrij toegankelijk.

In het plangebied zijn gelijkmatig verspreid elf karterende boringen gezet (zie figuur 18). De boringen zijn gezet met behulp van een edelmanboor (diameter 15 cm) tot maximaal 300 cm -mv. De boringen zijn lithologisch conform de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode beschreven.²⁶ De boringen zijn met meetlinten en een meetwiel ingemeten (x- en y-waarden). Van alle boringen is de maaiveldhoogte afgeleid van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). In Bijlage 5 worden overzichtsfoto's van het plangebied en foto's van de opgeboorde profielen weergegeven.

Aan de hand van het opgeboorde materiaal is beoordeeld of er wel, niet of deels sprake is van een gaaf bodemprofiel. Tevens is gekeken naar de aanwezigheid van mogelijke vegetatie- en/of cultuurlagen, die zichtbaar zijn als bodemverkleuringen (verkennende fase van het inventariserend veldonderzoek). Daar waar sprake is van een (deels) intact profiel is de laag waar archeologische indicatoren meest waarschijnlijk kunnen worden verwacht gezeefd met behulp van een zeef met een maaswijdte van 4 mm. Het zeefresidu is geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren, zoals fragmenten vuursteen, aardewerk, houtskool, verbrande leem, bot etc. (karterende fase van het inventariserend veldonderzoek).

Aan de hand van het opgeboorde materiaal is beoordeeld of er wel, niet of deels sprake is van een gaaf bodemprofiel. Tevens is gekeken naar de aanwezigheid van mogelijke vegetatie- en/of cultuurlagen, die zichtbaar zijn als bodemverkleuringen. Daar waar sprake is van een (deels) intact profiel is de laag waar archeologische indicatoren meest waarschijnlijk kunnen worden verwacht gezeefd met behulp van een zeef met een maaswijdte van 4 mm. Het zeefresidu is met het blote oog geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren, zoals fragmenten vuursteen, aardewerk, houtskool, verbrande leem, bot etc.

Vanwege het gebruik van het plangebied was het niet mogelijk een oppervlaktekartering uit te voeren.

3.3 Resultaten

Geologie en bodem

De resultaten van de boringen zijn opgenomen in de vorm van boorprofielen en worden in bijlage 6 weergegeven. Op basis van deze boorprofielen kunnen de hoofdlijnen van de opbouw van de bodemde bodemopbouw als volgt worden weergegeven.

Tabel VIII. Algemene bodemopbouw plangebied

Diepte (cm -mv)	Samenstelling	Interpretatie
Vanaf maaiveld tot 8 cm, ter hoogte van boringen 1 t/m 4 en 8 (verharde terreindelen)	-	Klinkerverharding
Vanaf 8 cm tot 15 cm,	Licht geelgrijs gekleurd, zwak siltig, plaatselijk zwak grindig, matig	Cunet-/stabilisatiezand

²⁶ Bosch, 2005

ter hoogte van boringen 1 t/m 4 en 8 (verharde terreindelen)	fijn zand	
Vanaf 15 cm tot minimaal 60cm en maximaal 155 cm, ter hoogte van boringen 1 t/m 4 (verharde terreindelen)	Variërend van geelbruin, grijsbruin, grijsgeel, lichtgrijs, donker bruingrijs tot donker geelgrijs gekleurd, zwak siltig tot matig siltig, zwak grindig, niet humeus tot matig humeus, zeer fijn tot matig fijn zand	Recent geroerde grond ten gevolge van sloopwerkzaamheden meest recente voormalige bebouwing/recent geroerde grond met stukken baksteen en bouwpuin/betonpuin
Vanaf maaiveld tot minimaal 80 cm en maximaal 155 cm, ter hoogte van boringen 5 t/m 7 en 9 t/m 11 (onverharde terreindelen)	Donker grijsbruin gekleurd, zwak siltig tot matig siltig, zwak grindig, matig humeus, zeer fijn tot matig fijn zand	
Vanaf minimaal 75 cm en maximaal 145 cm tot minimaal 100 cm en maximaal 220 cm	Donker bruingrijs gekleurd, zwak siltig tot matig siltig, zwak grindig, niet humeus tot matig humeus, zeer fijn tot matig fijn zand	Omgewerkte/geroerde grond met resten baksteen en bouw materiaal (waaronder kalkzandsteenmortel), wellicht een oude cultuurlaag/oude woongrond
Vanaf minimaal 130 cm en maximaal 220 cm tot minimaal 200 cm en maximaal 300 cm (einddiepte boringen)	Variërend van geelbruin, (licht) geelgrijs tot licht (wit)grijs gekleurd en onder het permanente grondwatervniveau licht bruingrijs tot (licht) (geel)grijs gekleurd, matig siltig, zeer fijn zand	C-/Cr-horizont, dekszandafzettingen, waarschijnlijk Oud Dekzand

Het plangebied bestaat uit zowel verharde als onverharde terreindelen. De bodemopbouw betreft bij de verharde terreindelen (boringen 1 t/m 4 en 8) vanaf het maaiveld tot 8 cm -mv klinker-/tegelveerharding met hieronder een laagje cunet-/stabilisatiezand tot 15 cm -mv bestaande uit licht geelgrijs gekleurd, zwak siltig, plaatselijk zwak grindig, matig fijn zand. Vervolgens is recent geroerde grond aangetroffen, mogelijk ten gevolge van sloopwerkzaamheden van de meest recente voormalige bebouwing, variërend van geelbruin, grijsbruin, grijsgeel, lichtgrijs, donker bruingrijs tot donker geelgrijs gekleurd, zwak siltig tot matig siltig, zwak grindig, niet humeus tot matig humeus, zeer fijn tot matig fijn zand tot een diepte van minimaal 60 en maximaal 155 cm -mv.

Deze laag is bij de boringen ter hoogte van de onverharde terreindelen (boringen 5 t/m 7 en 9 t/m 11) vanaf het maaiveld tot minimaal 80 en maximaal 155 cm -mv aangetroffen en bestaat uit donker grijsbruin gekleurd, zwak siltig tot matig siltig, zwak grindig, matig humeus, zeer fijn tot matig fijn zand. Hieronder bevindt zich een laag donker bruingrijs gekleurd, zwak siltig tot matig siltig, zwak grindig, niet humeus tot matig humeus, zeer fijn tot matig fijn zand tot een diepte van minimaal 100 en maximaal 220 cm -mv. Deze omgewerkte/geroerde grond met resten baksteen en bouw materiaal (waaronder kalkzandsteenmortel) betreft wellicht een oude cultuurlaag/oude woongrond. Hieronder bevindt zich de natuurlijke C-/Cr-horizont bestaande uit geelbruin, (licht) geelgrijs tot licht (wit)grijs gekleurd en onder het permanente grondwatervniveau licht bruingrijs tot (licht) (geel)grijs gekleurd, matig siltig, zeer fijn zand en betreft waarschijnlijk Oud Dekzand. Vanwege de lemigheid (matig silt) gaat het waarschijnlijk om Oud Dekzand dat tijdens het Laat-Pleniglaciaal is gesedimenteerd als eolische afzetting.

Afwijkingen op deze algemene bodemopbouw zijn hierna beschreven. Boring 1 is de enige boring met een restant van de BC-horizont (tussen 140 en 155 cm -mv) van de natuurlijke veldpodzolbodem. Ter hoogte van boringen 6, 10 en 11 is mogelijk de humeuze vulling van een (perceleerings)greppel/mogelijk archeologisch spoor aangetroffen. Boring 8 is gestaakt op een diepte van 70 cm – mv aangezien het boorgat vol met water stond. Vermoedelijk gaat het hier om de onderkeldering van de voormalige bebouwing.

In het grootste deel van het plangebied is de natuurlijke bodemopbouw niet meer intact. De verstoringen reiken tot aan de oorspronkelijke top van de C-horizont en plaatselijk dieper. Indien er voorheen sprake was van een laarpodzolgrond (podzolgrond met hierop een matig dik plaggendek), wat verwacht op basis van het bureauonderzoek (zie § 0), dan is deze volledig vergraven tot minimaal de oorspronkelijke top van de C-horizont dan wel dieper.

Dat het natuurlijke bodemprofiel grotendeels verstoord is, betekent niet dat er geen archeologische resten meer kunnen worden aangetroffen binnen het plangebied. De oude cultuurlaag / oude woongrond, die binnen vrijwel het gehele plangebied aanwezig is, betreft weliswaar een verstoring van het natuurlijke bodemprofiel, toch blijft deze vanwege zijn ouderdom relevant voor de archeologie. Deze laag bevindt zich tot minimaal 100 cm -mv en maximaal 220 -mv en zou in feite dus ook nog aange troffen kunnen worden onder de fundering (95 cm – mv) van het bestaande winkelpand.

Verder zou op basis van het opgeboorde restant van het natuurlijke podzolprofiel in boring 1 kunnen worden gesteld dat het archeologische sporenniveau zich rond 155 cm -mv bevindt, in de top van de C-horizont. Waar deze top vergraven is zijn dieper doorlopende sporen mogelijk nog zichtbaar. Dit geldt onder andere voor de aangetroffen (percelings)greppel / archeologisch spoor met een minimale diepte van 195 cm – mv.

Archeologische indicatoren

Tijdens het veldonderzoek zijn in tien van de elf boringen archeologische indicatoren aangetroffen (zie Tabel IX). De aangetroffen archeologische vondsten zijn voorgelegd aan de heer P.J.L. Wemer man materiaalspecialist van Econsultancy.

Tabel IX. Overzicht aangetroffen archeologische indicatoren

Boring nr.	Diepte/Traject in cm -mv	Datering	Indicator
1	15-110 (recent geroerde grond)	1600-1900 (n.Chr.)	1 x fragment roodbakend (1700-1900), 2 x fragment baksteen handge vormd (1600-1850)
1	110-140 (oude cultuurlaag)	1800-1950 (n.Chr.)	1 x fragment aardewerk industrieel wit (1830-1950), 1 x fragment steen goed geglaazuurd Langerwehe (1800-1950)
2	145-220 (oude cultuurlaag)	1700-1900 (n.Chr.)	1 x fragment faience (1700-1800), 1 x fragment kleipijp (dunne steel, 1700-1900), 1 x fragment roodbakend Nederrijns (1700-1800)
3	75-130 (oude cultuurlaag)	1600-1850 (n.Chr.)	2 x fragment roodbakend (1700-1900), 3 x fragment baksteen handge vormd (1600-1850), 1 x fragment kalkmortel (1600-1850)
4	30-60 (recent geroerde grond)	1600-1850 (n.Chr.)	8 x fragment baksteen handge vormd (1600-1850)
4	60-90 (recent geroerde grond)	1700-1900 (n.Chr.)	1 x fragment witbakend (1700-1900), 1 x fragment roodbakend (1700-1900)
5	80-140 (oude cultuurlaag)	1600-1900 (n.Chr.)	9 x fragment roodbakend Nederrijns/Frankfurter waar (1750-1900), 1 x fragment dakpan (rood, 1600-1850)
6	145-195 (percelerings) greppel/archeologisch spoor	1700-1900 (n.Chr.)	1 x fragment roodbakend (1700-1900)
7	100-155 (uitbraaksleuf)	1700-1800 (n.Chr.)	2 x fragment roodbakend Nederrijns (1700-1800)
9	90-130 (recent geroerde grond)	1600-1850 (n.Chr.)	3 x fragment baksteen handge vormd (1600-1850)
10	80-195 (percelerings) greppel/archeologisch	1700-1900 (n.Chr.)	1 x fragment roodbakend (1700-1900)

	spoor)		
11	110-220 (oude cultuur-laag/(percelerings)greppel/ archeologisch spoor)	1700-1900 (n.Chr.)	2 x fragment roodbakkend (1700-1900)

In alle boringen, met uitzondering van boring 8, zijn fragmenten aangetroffen van gebruiks aardewerk. In dit geval met name fragmenten roodbakkend aardewerk. Van dit roodbakkende aardewerk is een deel afkomstig uit de pottenbakkersregio Nederrijn (1650-1800 n.Chr.) en is versierd met de kenmerkende slibdecoratie. Het overige roodbakkende aardewerk, het witbakkende aardewerk, het faience, de klei pijp en het industrieel witte aardewerk is zeer waarschijnlijk afkomstig uit Nederland en dateert vooral in de 18^e tot 19^e eeuw. Ook is een wandfragment van een grote steengoed pot gevonden afkomstig uit Langerwehe te dateren in de 19e tot 20e eeuw. Naast het aardewerk zijn in de boringen ook fragmenten aangetroffen van handgevormde bakstenen. Bakstenen werden met de hand gevormd vóórdat men dit bouw materiaal na circa 1850 op machinale wijze fabriceerde. Verder is er nog één fragment kalkmortel aangetroffen.

De vondstcategorieën te dateren in de tweede helft van de 19e eeuw en de 20ste eeuw, zoals fragmenten van machinaal gemaakte bakstenen, Portlandcement, industrieel wit (afgezien van het kleine fragment in boring 1), rubber, plastic etc. lijken geheel afwezig. Op basis van bovenstaand materiaal uit de boringen lijken de aangetroffen lagen te dateren in de 18e tot (eerste helft) 19e eeuw.

Boring 1: Eén fragment roodbakkend aardewerk, 1700-1900 n. Chr. en twee fragmenten handgevormde baksteen, 1600-1850 n. Chr.

Boring 1: Eén fragment industrieel wit aardewerk, 1830-1950 n. Chr. en één fragment geglaazuurd Langerwehe steengoed, 1800-1950 n. Chr.

Boring 2: Eén fragment faience aardewerk,

1700-1800 n. Chr., één fragment van een klei-
pijp met dunne steel, 1700-1900 n. Chr. en één
fragment roodbakkend Nederrijns aardewerk,
1700-1800 n. Chr.

Boring 3: Twee fragmenten roodbakkend aarde-
werk, 1700-1900 n. Chr., drie fragmenten hand-
gevormde baksteen, 1600-1850 n. Chr. en één
fragment kalkmortel, 1600-1850 n. Chr.

Boring 4: Acht fragmenten handgevormde bak-
steen, 1600-1850 n. Chr.

Boring 4: Eén fragment witbakkend aardewerk,
1700-1900 n. Chr. en één fragment roodbakkend
aardewerk, 1700-1900 n. Chr.

Boring 5: Negen fragmenten roodbakkend Ne-
derrijns aardewerk/Frankfurter waar, 1750-1900
n. Chr. en één fragment van een rode dakpan,
1600-1850 n. Chr.

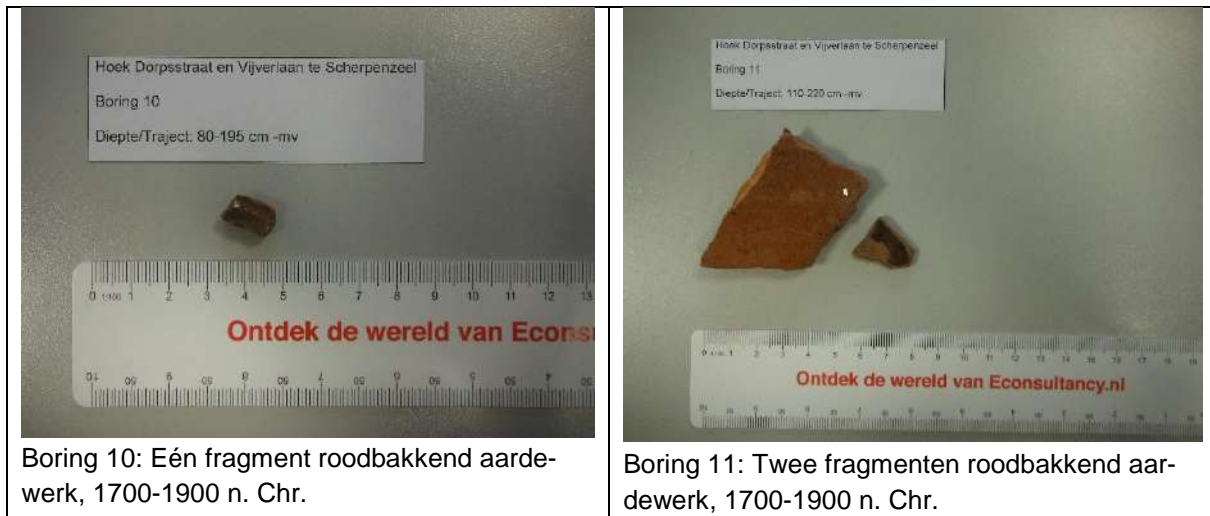
Boring 6: Eén fragment roodbakkend aardewerk,
1700-1900 n. Chr.

Boring 7: Twee fragmenten roodbakkend Neder-
rijns aardewerk, 1700-1800 n. Chr.

Boring 9: Drie fragmenten handgevormde bak-
steen, 1600-1850 n. Chr.

Een aantal vondsten is afkomstig uit een (percelings)greppel/mogelijk archeologisch spoor (uit boringen 6, 10 en 11). De boringen zijn geplaatst ter hoogte van de perceelsgrenzen op de kadastrale minuutkaart uit 1825 (figuur 10). Dit kan duiden op een *in-situ* ligging van het vondstmateriaal. Daarentegen is het merendeel van het vondstmateriaal aangetroffen in recent geroerde lagen (verplaatst waarschijnlijk ten gevolge van sloopwerkzaamheden van de meest recente voormalige bebouwing) en een oude cultuurlaag (mogelijk verplaatst door agrarische bewerking). Deze hebben daarom geen ligging *in-situ* maar kunnen nog wel gezien worden als indicatoren van een mogelijk aanwezige archeologische vindplaats binnen dan wel direct rondom onderhavig plangebied. De archeologische vondsten zullen conform de specifieke eisen van het depot worden aangeleverd aan het provinciaal depot van de provincie Gelderland.

4 CONCLUSIE EN ADVIES

4.1 Conclusie

Op basis van het archeologisch bureauonderzoek heeft het plangebied een middelhoge archeologische verwachting voor de perioden (Laat-)Paleolithicum tot en met de Romeinse tijd. De verwachting voor de Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd is hoog (zie tabel V). Het plangebied ligt namelijk grotendeels op de dekzandruggen en -koppen waarop de laatmiddeleeuwse dorpskern van Scherpenzeel is ontstaan. Het uiterst noordelijke deel valt binnen een gebied van dekzandwelingen. De ruggen en koppen omvatten de hoger gelegen delen in het dekzandlandschap. De dekzandwelingen vormen de overgangsgebieden tussen de hoger gelegen dekzandruggen en -koppen en lager gelegen dekzandvlakten en -laagten. Het gaat meestal om relatief uitgestrekte en homogene, zwak golvende gebieden, opgebouwd uit Jong Dekzand. Vanwege hun gevarieerde ligging en goede woonbaarheid zijn vooral de hogere dekzandruggen en -koppen, maar ook de lagere dekzandwelingen reeds vanaf het Laat-Paleolithicum als woonplaats, begraafplaats en/of akkerland gekozen. De meeste voorkeur zal zijn uitgegaan naar de hoger gelegen dekzandkoppen of -ruggen.

Dekzandwelingen betreffen relatief laaggelegen en vochtige gebieden waarin de kans op de aanwezigheid van archeologische resten dan ook geringer is dan op de hogere gronden. Binnen de eenheid van de dekzandwelingen is de kans op de aanwezigheid van archeologische resten het grootst op de hoogste delen en langs de randen van hoge dekzandruggen. Uit de archeologische gegevens die verzameld zijn uit het onderzoeksgebied blijkt dat er in de omgeving van het plangebied sporen en resten van menselijke activiteit zijn waargenomen uit de perioden Late-Middeleeuwen t/m Nieuwe tijd,

.....

waarbij verschillende vondsten zijn aangetroffen gerelateerd aan de dorpskern van Scherpenzeel waarvan de oorsprong teruggaat tot in de Late Middeleeuwen.

Geraadpleegd historisch kaartmateriaal laat zien dat het noordelijke deel van het plangebied al vanaf begin 19^e eeuw bebouwd is geweest met meerdere woningen langs de voorganger van de huidige Dorpsstraat. Het zuidelijke deel betrof de tuinen behorend tot de woonpercelen. Deze tuinen zijn door de eeuwen heen ook bebouwd geraakt met woningen, bijgebouwen en het huidige pand van de Aldi supermarkt.

In het grootste deel van het plangebied is de natuurlijke bodemopbouw niet meer intact. De verstoringen reiken tot aan de oorspronkelijke top van de C-horizont en plaatselijk dieper. Indien er voorheen sprake was van een laarpodzolgrond (podzolgrond met hierop een matig dik plaggendek), wat verwacht op basis van het bureauonderzoek (zie § 0), dan is deze volledig vergraven tot minimaal de oorspronkelijke top van de C-horizont dan wel dieper. Boring 8 is gestaakt op een diepte van 70 cm – mv aangezien het boorgat vol met water stond. Vermoedelijk gaat het hier om de onderkeldering van de voormalige bebouwing.

Dat het natuurlijke bodemprofiel grotendeels verstoord is, betekent niet dat er geen archeologische resten meer kunnen worden aangetroffen binnen het plangebied. De oude cultuurlaag / oude woongrond, die binnen vrijwel het gehele plangebied aanwezig is, betreft weliswaar een verstoring van het natuurlijke bodemprofiel, toch blijft deze vanwege zijn ouderdom relevant voor de archeologie. Deze laag bevindt zich tot minimaal 100 cm -mv en maximaal 220 -mv en zou in feite dus ook nog aange troffen kunnen worden onder de fundering (95 cm – mv) van het bestaande winkelpand.

Verder zou op basis van het opgeboorde restant van het natuurlijke podzolprofiel in boring 1 kunnen worden gesteld dat het archeologische sporenniveau zich rond 155 cm -mv bevindt, in de top van de C-horizont. Waar deze top vergraven is zijn dieper doorlopende sporen mogelijk nog zichtbaar. Dit geldt onder andere voor de aangetroffen (percelings)greppel / archeologisch spoor met een minimale diepte van 195 cm – mv.

Antropogeen vondstmateriaal is aangetroffen in alle boringen met uitzondering van boring 8. Het vondstmateriaal is gevonden in verschillende lagen waaronder in recent geroerde lagen, in wat vermoedelijk een oude cultuurlaag/oude woongrond is, in een mogelijke uitbraaksleuf en in wat lijkt op een (percelings)greppel/archeologisch spoor. In bijna alle boringen zijn fragmenten aangetroffen van gebruiks aardewerk. Het gaat daarbij voornamelijk om fragmenten roodbakkend aardewerk. Van dit roodbakkende aardewerk is een deel afkomstig uit de pottenbakkersregio Nederrijn (1650-1800 n. Chr.) en is versierd met de kenmerkende slibdecoratie. Het overige roodbakkende aardewerk, het witbakkende aardewerk, het faience, de kleiijp en het industrieel witte aardewerk is zeer waarschijnlijk afkomstig uit Nederland en dateert vooral in de 18e tot 19e eeuw. Ook is een wandfragment van een grote steengoed pot gevonden afkomstig uit Langerwehe te dateren in de 19e tot 20e eeuw. Naast het aardewerk zijn in de boringen ook fragmenten aangetroffen van handgevormde bakstenen (1600-1850 n. Chr.). Verder is er nog één fragment kalkmortel aangetroffen. De resten worden als archeologisch relevant beschouwd en kunnen duiden op de aanwezigheid van één of meerdere archeologische vindplaatsen uit verschillende archeologische perioden binnen dan wel in de direct nabijheid van het plangebied.

Geconcludeerd wordt dat het plangebied, ondanks de verstoringen, zijn hoge verwachting op het voorkomen van archeologische resten voor de periode Nieuwe tijd behoudt. Voor de perioden (Laat-) Paleolithicum tot en met de Middeleeuwen kan de verwachting naar laag worden bijgesteld.

4.2 Advies

Op grond van de resultaten van het inventariserend veldonderzoek wordt door Econsultancy de aanbeveling gedaan om binnen het plangebied een vervolgonderzoek te laten uitvoeren. Er is namelijk sprake een mogelijke oude cultuurlaag/oude woongrond binnen het plangebied met daaronder wellicht een nog deels intact archeologisch sporenniveau, waardoor het zijn hoge verwachting behoudt op de aanwezigheid van archeologische resten en/of sporen uit de Nieuwe tijd. Geadviseerd wordt het vervolgonderzoek te laten uitvoeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek nadat het plangebied vrij is gemaakt van de bestaande begroeiing (struiken) en bebouwing (winkelpand). Vooral nog wordt uitgegaan van één archeologisch sporenniveau. Voor dit onderzoek dient een door de bevoegde overheid goedgekeurd Programma van Eisen te zijn opgesteld, waarin is vastgelegd waaraan het onderzoek moet voldoen.

Bovenstaand betreft een advies, opgesteld door Econsultancy. Het advies dient ter goedkeuring voorgelegd te worden aan het bevoegd gezag (gemeente Scherpenzeel). Na beoordeling wordt door het bevoegd gezag een besluit genomen.

Er is geprobeerd een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethode. De aanwezigheid van archeologische sporen of resten in het plangebied kan nooit volledig worden uitgesloten. Econsultancy wil de opdrachtgever er daarom ook op wijzen dat, mochten tijdens de geplande werkzaamheden toch archeologische waarden worden aangetroffen, er conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet uit juli 2016 een meldingsplicht geldt bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed²⁷).

²⁷ Infodesk email: info@cultureelerfgoed.nl of tel: 033-4217456.

LITERATUUR

Alterra, 2003: *Digitale Geomorfologische kaart van Nederland*, schaal 1:25.000.

Amersfoort, H. & P.H. Kamphuis, 1990: *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied*. 's- Gravenhage.

Berendsen, H.J.A., 2005: *Fysische Geografie van Nederland, deel 4: Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A., 2008: *Fysische Geografie van Nederland, deel 1: De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Bosch, J.H.A., 2005: *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode, Versie 5.2*. Utrecht (TNO-rapport, NITG 05-043-A).

Jong, L. de, 1969-1994: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. 's- Gravenhage.

Klep C. & B. Schoenmaker, 1995: *De Bevrijding Van Nederland 1944-1945 - Oorlog op de flank*. Den Haag.

Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff, T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff, Groningen.

Oosterhout, F. van, 2009a: *Archeologische monumentenzorg in de gemeente Scherpenzeel Toelichting op de archeologische waarden- en verwachtingskaart met AMZ-adviezen*. RAAP-rapport 1797. Weesp.

Oosterhout, F. van, 2009b: *Archeologische monumentenzorg in de gemeente Scherpenzeel Toelichting op de archeologische landschappenkaart met AMZ-adviezen*. RAAP-rapport 1797. Weesp.

Stichting voor Bodemkartering, 1963: *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad 32 West/Amersfoort*.

Zwanenburg G.J., 1990: *En nooit was het stil - Kroniek van een luchtoorlog*. Emmen.

BRONNEN

AHN; internetsite, september 2020.
<http://www.ahn.nl>

Archeologisch informatiesysteem Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort, september 2020.
<https://archis.cultureelerfgoed.nl>

Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed; internetsite, september 2020
<http://www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl>

Bodemloket, internetsite, september 2020.

<http://www.bodemloket.nl>

Canon van Nederland, internetsite, september 2020.
<https://www.canonvannederland.nl>

Dinoloket; internetsite, september 2020.
<http://www.dinoloket.nl/>

Indicatieve kaart Militair Erfgoed; internetsite, september 2020.
<http://www.ikme.nl/>

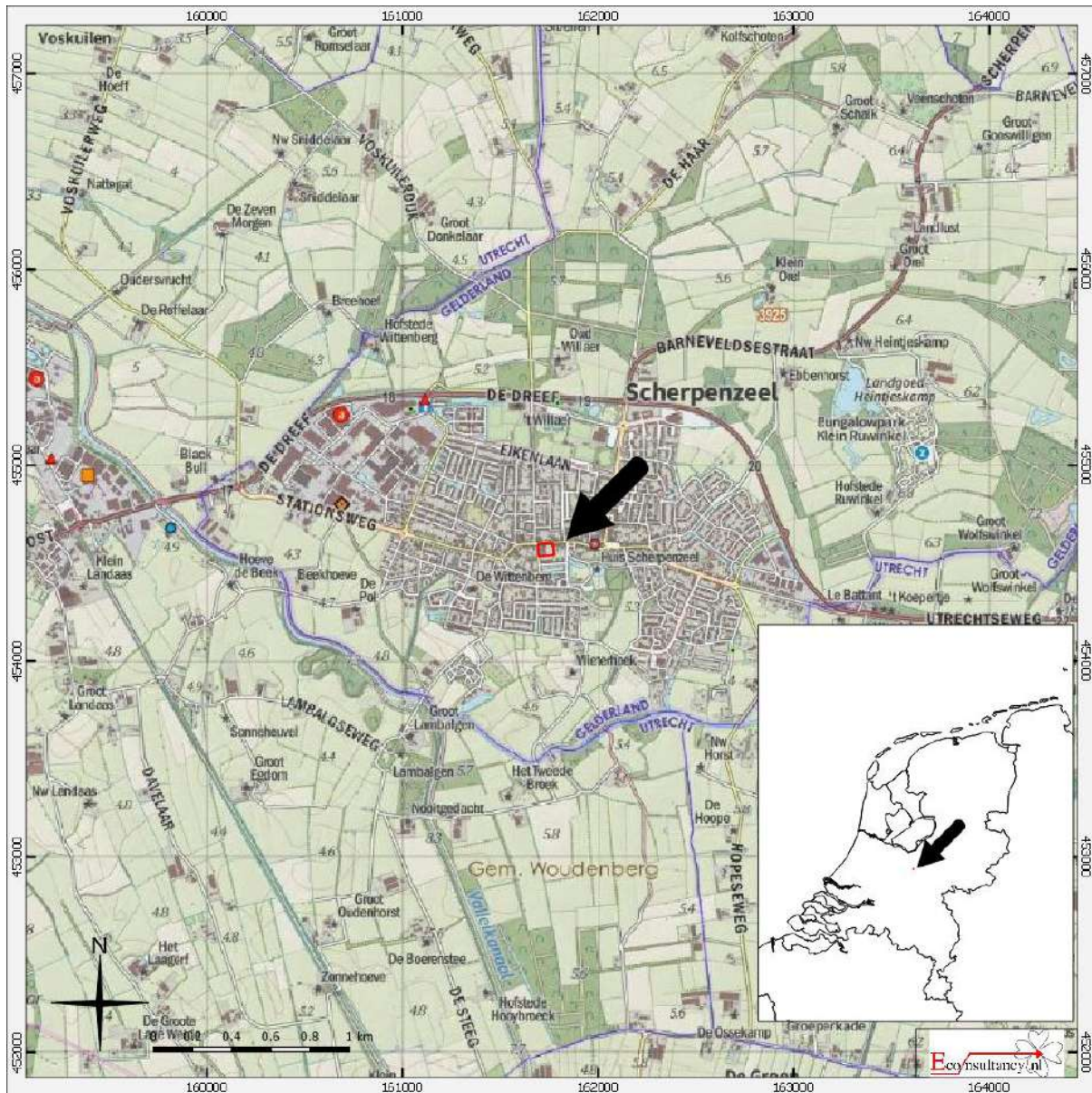
Portaal voor ruimtelijke plannen; internetsite, september 2020.
<http://www.ruimtelijkeplannen.nl/web-roo/roo/>

Ruimingskaart; internetsite, september 2020.
<http://www.beobom.nl/ruimingskaart/>

SIKB; internetsite, september 2020.
<https://www.sikb.nl>

VEO Bommenkaart; internetsite, september 2020.
<http://www.explosievenopsporing.nl/veo-bommenkaart/>

Figuur 1. Situering van het plangebied binnen Nederland

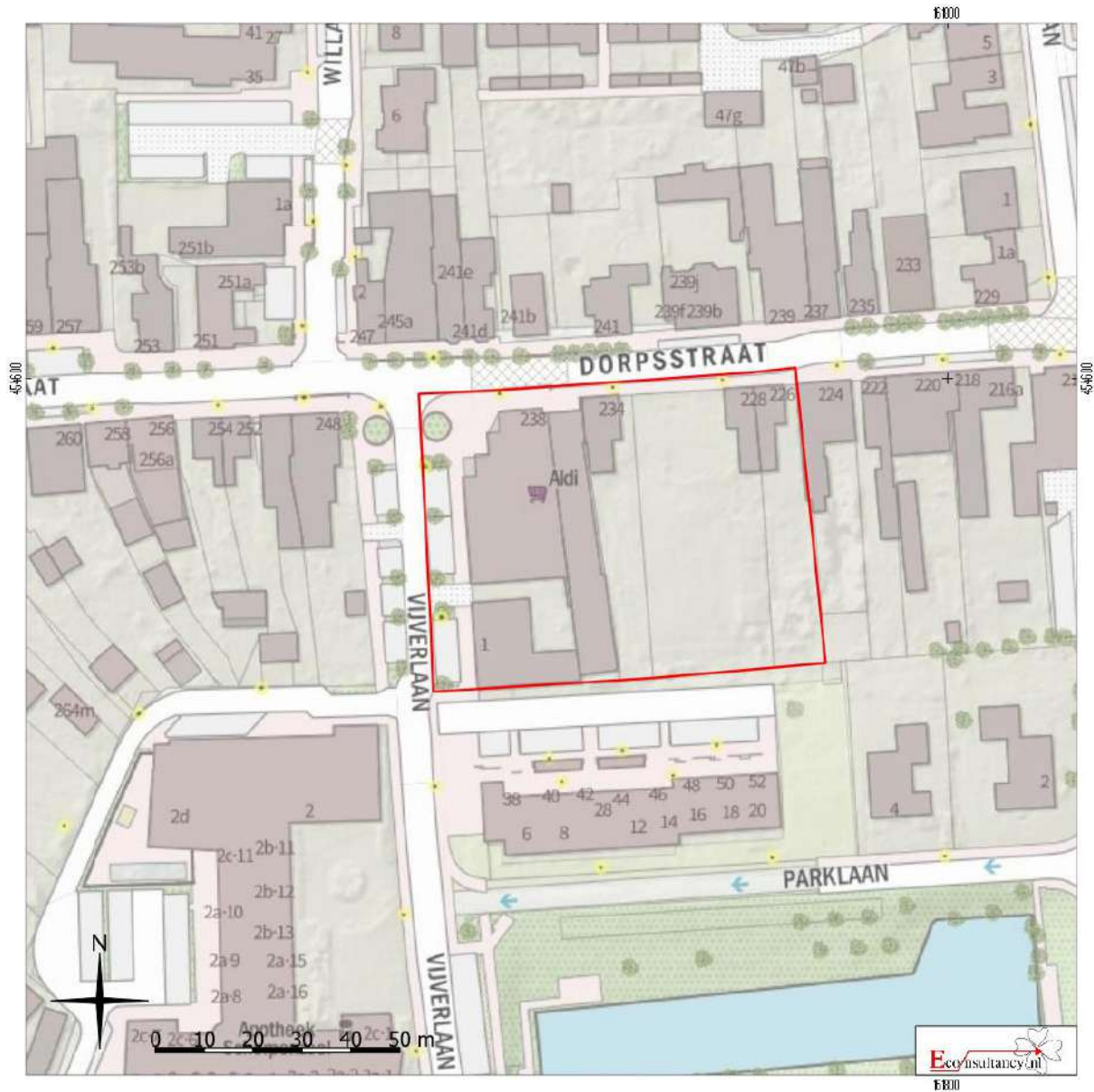
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen Nederland (bron: <http://gis.kademo.nl/gs2/wms>)

Legenda

 Plangebied

Figuur 2. Detailkaart van het plangebied

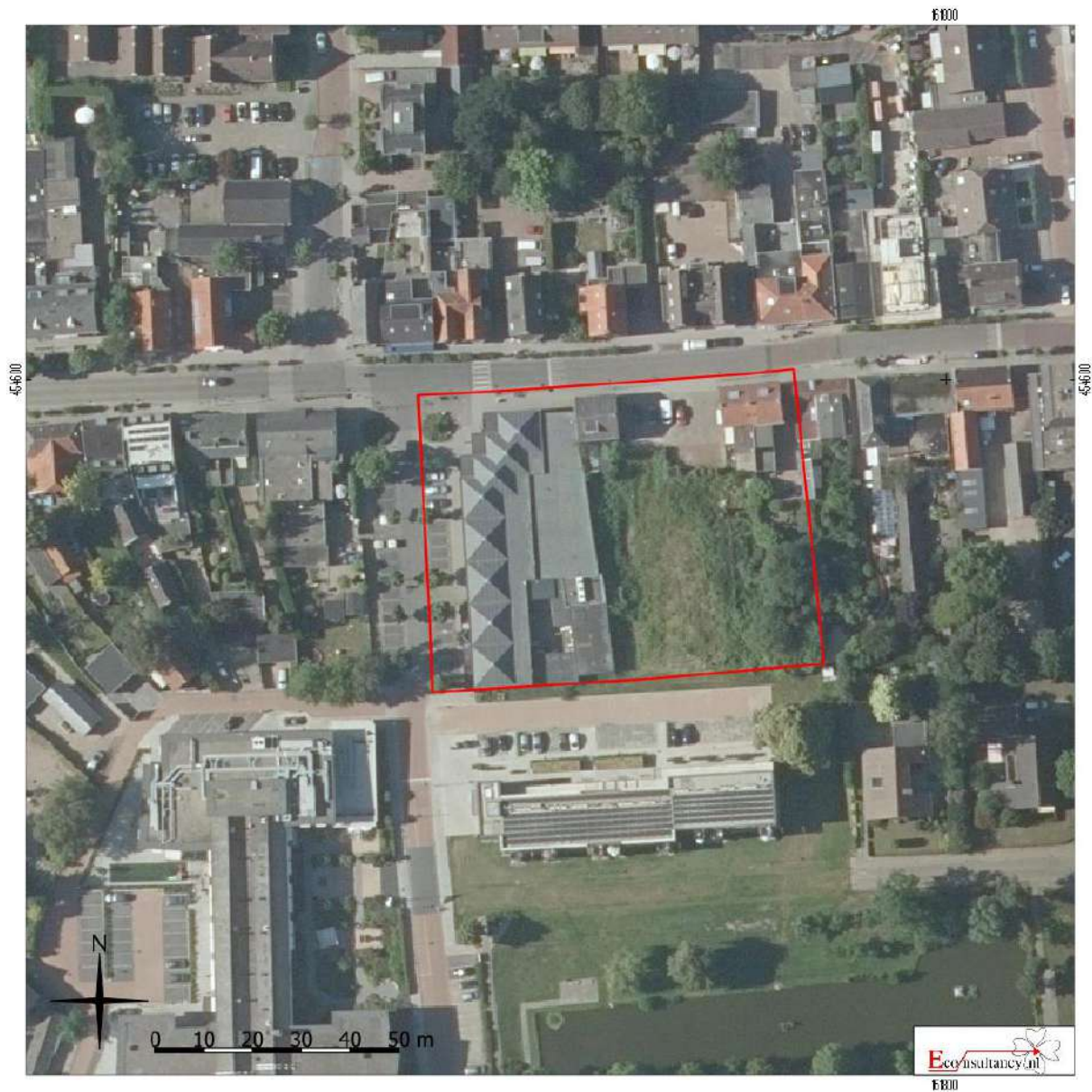
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Detailkaart van het plangebied (bron: <http://gis.kademo.nl/gis2/wms>)

Legenda

 Plangebied

Figuur 3. Luchtfoto van het plangebied

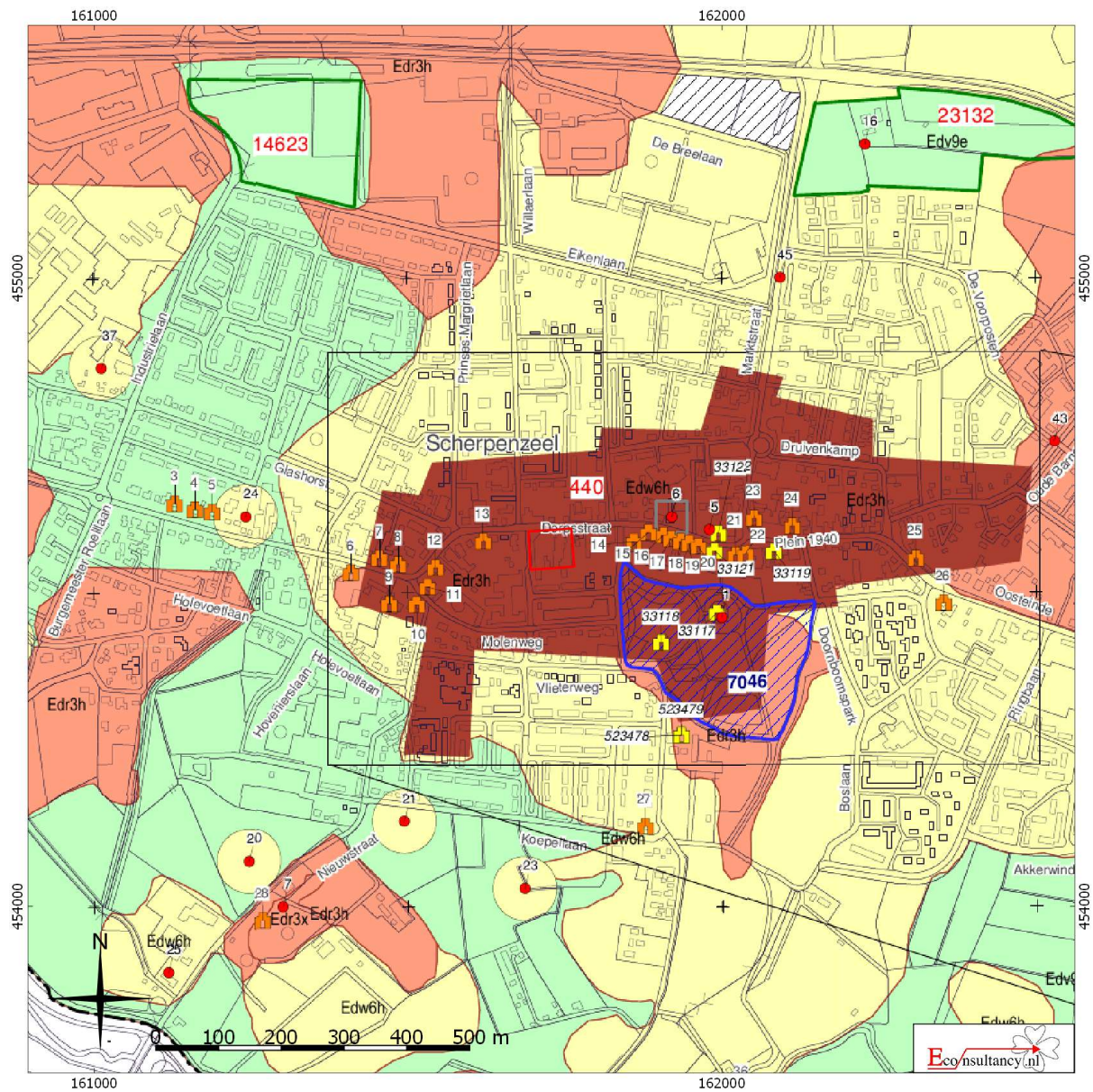
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Luchtfoto van het plangebied (bron: gspot:LUFO_2016)

Legenda

 Plangebied

Figuur 4. Situering van het plangebied binnen de archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Scherpenzeel

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)
 Situering van het plangebied binnen de archeologische waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Scherpenzeel
 Legenda zie volgende bladzijde
 Plangebied

Archeologische monumentenzorg in de gemeente Scherpenzeel

Archeologische waarden- en verwachtingskaart met AMZ-adviezen
RAAP-rapport 1797 kaartbijlage 2, schaal 1:10.000

legenda

archeologische verwachting

	hoog
	historische kern: hoog
	middelmatig
	attentiezone rond vindplaats: middelmatig
	laag
	geen

beleidsadvies

Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 100 m ² bij bodemingrepen dieper dan 40 cm.
Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 30 m ² bij bodemingrepen dieper dan 50 cm.
Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 100 m ² bij bodemingrepen dieper dan 40 cm.
Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 100 m ² bij bodemingrepen dieper dan 40 cm.
Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 2500 m ² bij bodemingrepen dieper dan 40 cm.
Vrijstelling voor archeologisch onderzoek

overige eenheden

terreinen op de archeologische monumentenkaart (AMK)

	terrein van hoge archeologische waarde	Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 0 m ² bij bodemingrepen dieper dan 40 cm.
---	--	--

7046 AMK-nummer (bijlage 2)

onderzoeksmeldingen

	booronderzoek
	onbekend

23132 onderzoeksmeldingsnummer (bijlage 5)

opbouw kaartcodes

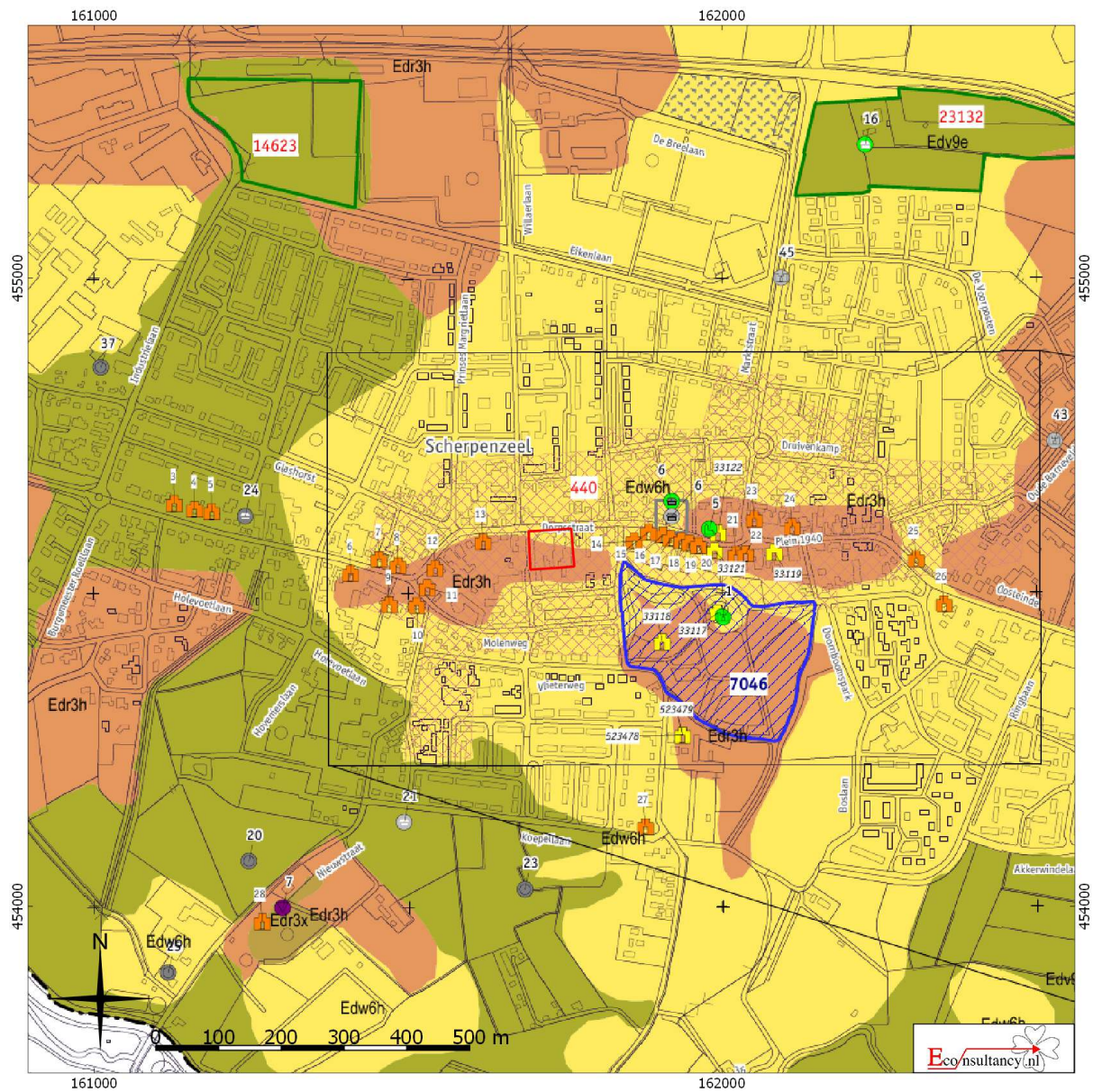
Eda1p	dekzandruggen en -koppen met een plaggendeck
Edr3x	relatief hoge dekzandruggen en -koppen
Edr3h	dekzandruggen en -koppen
Edw6h	dekzandwellingen
Edv9a	dekzandvlakten of -laagten

overig

	archeologische vindplaats
32	catalogusnummer (bijlage 1)
	rijksmonument
33119	monumentennummer (bijlage 3)
	gemeentelijk monument
15	monumentennummer (bijlage 4)
	grens gemeente Scherpenzeel

Figuur 5. Situering van het plangebied binnen de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)
 Situering van het plangebied binnen de archeologische landschappenkaart van de gemeente Scherpenzeel
 Legenda zie volgende bladzijde
 Plangebied

Archeologische monumentenzorg in de gemeente Scherpenzeel

Archeologische landschappenkaart

RAAP-rapport 1797 kaart bijlage 1, schaal 1:10.000

legenda

archeologische vindplaatsen

voor exacte locatie vindplaats bij clusters: zie coördinaten in catalogus

periode

- Nieuwe tijd
- Late Middeleeuwen
- Romeinse tijd
- Neolithicum
- Mesolithicum
- onbekend

vindplaatstype

- nederzetting algemeen
- huisplaats onverhoogd
- versterkt gebouw
- kerk
- veekraal/schaapskooi
- losse vondst
- onbekend

- eindperiode, vindplaatstype
- beginperiode

102 catalogusnummer (bijlage 1)

geomorfologie

- Edr1p dekzandruggen en -koppen met een plaggendeck
- Edr3x relatief hoge dekzandruggen en -koppen
- Edr3h dekzandruggen en -koppen
- Edr6h dekzandwolven
- Edr9e dekzandvlakten of -laagten

terreinen op de archeologische monumentenkaart (AMK)

 terrein van hoge archeologische waarde

7046 AMK-nummer (bijlage 2)

onderzoeksmeldingen

 booronderzoek

 onbekend

23132 onderzoeksmeldingsnummer (bijlage 5)

historische structuren

 rijksmonument

33119 monumentnummer (bijlage 3)

 gemeentelijk monument

15 monumentnummer (bijlage 4)

 historische dorpskernen

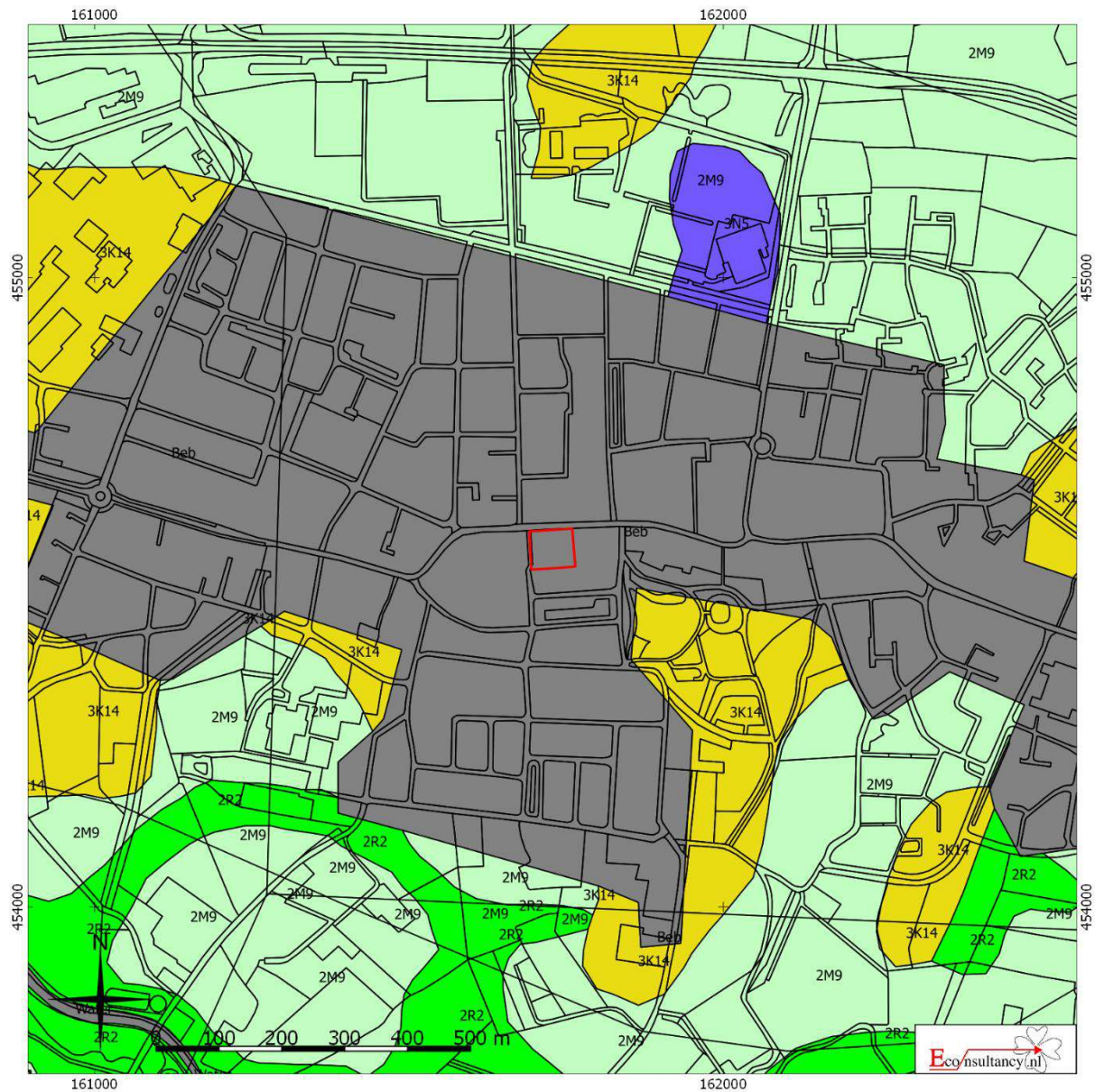
overig

 diepe verstoringen en afgravingen

 grens gemeente Scherpenzeel

Figuur 6. Situering van het plangebied binnen de geomorfologische kaart van Nederland

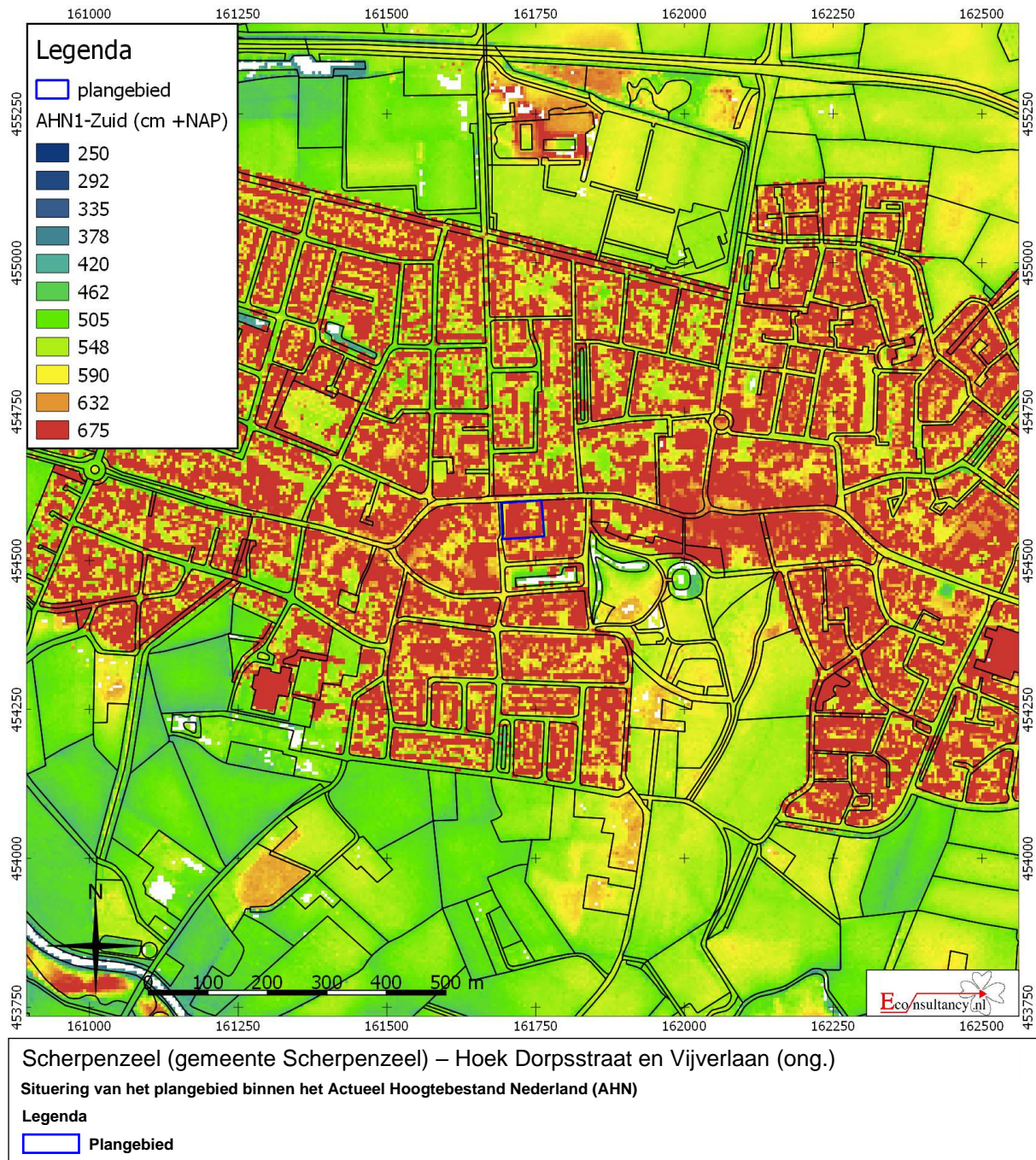
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Geomorfologische kaart van Nederland

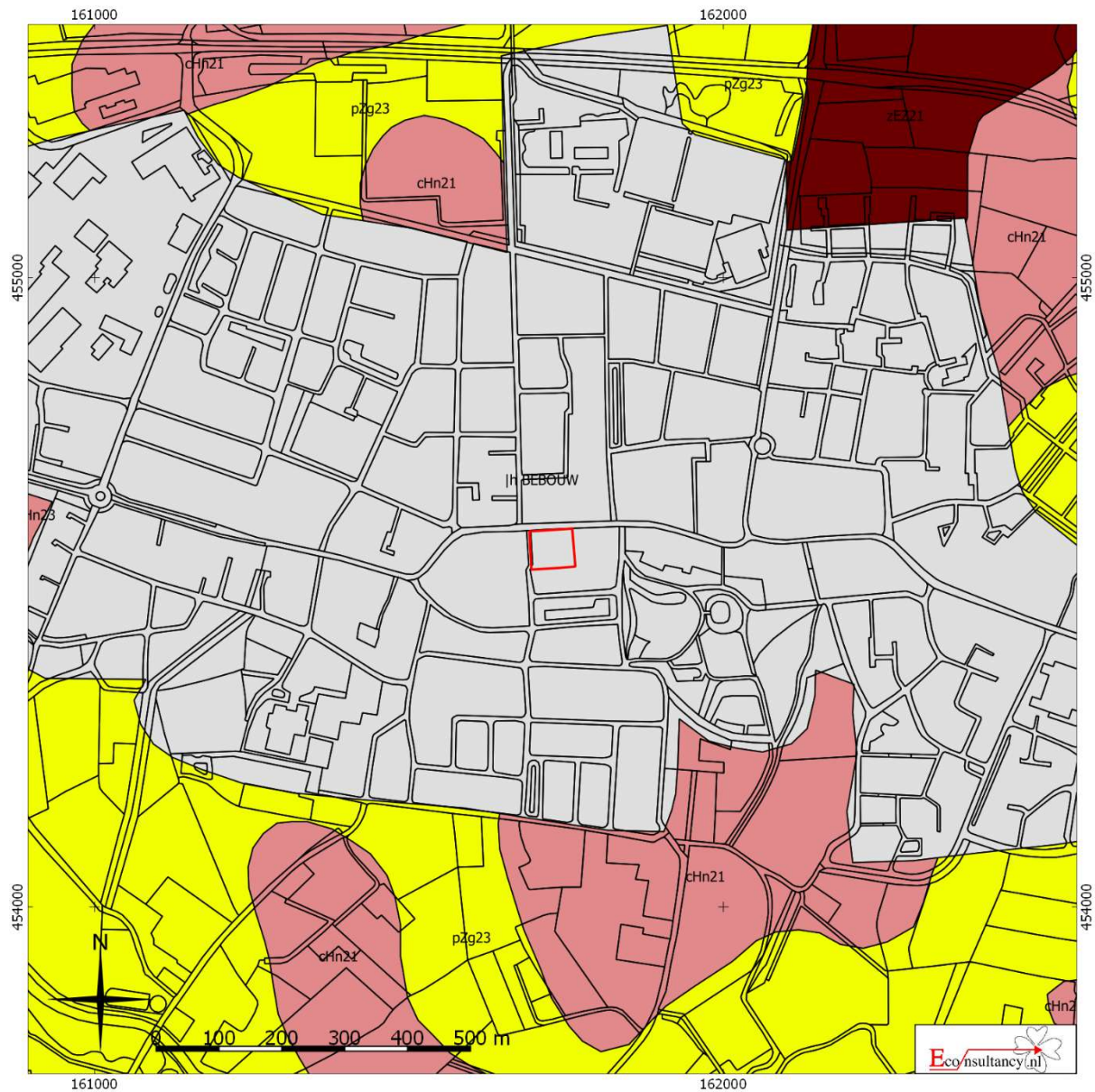
Legenda

 Plangebied	 Wanden	 Plateau-achtige vormen	 Laagten
 Hoge heuvels en ruggen	 Waaievormige glooiingen	 Ondiepe dalen	
 Bebouwing	 Niet-waaievormige glooiingen	 Matig diepe dalen	
 Hoge duinen	 Lage ruggen en heuvels	 Diepe dalen	
 Plateaus	 Welvingen	 Water	
 Terrassen	 Vlakten	 Overige	

Figuur 7. Situering van het plangebied binnen het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Figuur 8. Situering van het plangebied binnen de Bodemkaart van Nederland

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Bodemkaart van Nederland

Legenda

	Plangebied		Oude rivierkleigronden		Rivierkleigronden
	Brikgronden		Overige oude kleigronden		Kalkhoudende bijzonder lutumarme gronden
	Bebouwing		Ondiepe keileemgronden		Veengronden
	Dijk		Leemgronden		Moerige gronden
	Dikke eerdgronden		Zeekleigronden		Water, moeras
	Fluviatile afzettingen ouder dan pleistoceen		Mariene afzettingen ouder dan pleistoceen		Podzolgronden
	Groeve, gegraven, mijnstort		Niet-gerijpte minerale gronden		Kalkloze zandgronden
	Kalksteenverweringsgronden		Oude bewoningsplaatsen		Kalkhoudende zandgronden

Figuur 9. Archeologische Gegevenskaart van het onderzoeksgebied met als achtergrond de luchtfoto

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Archeologische Gegevenskaart van het onderzoeksgebied (bron: Archeologisch informatiesysteem Archis3, AHN)

Plangebied

Monumenten

- Terrein van archeologische waarde
- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

Onderzoeksmeldingen

Waarnemingen, Vondsten

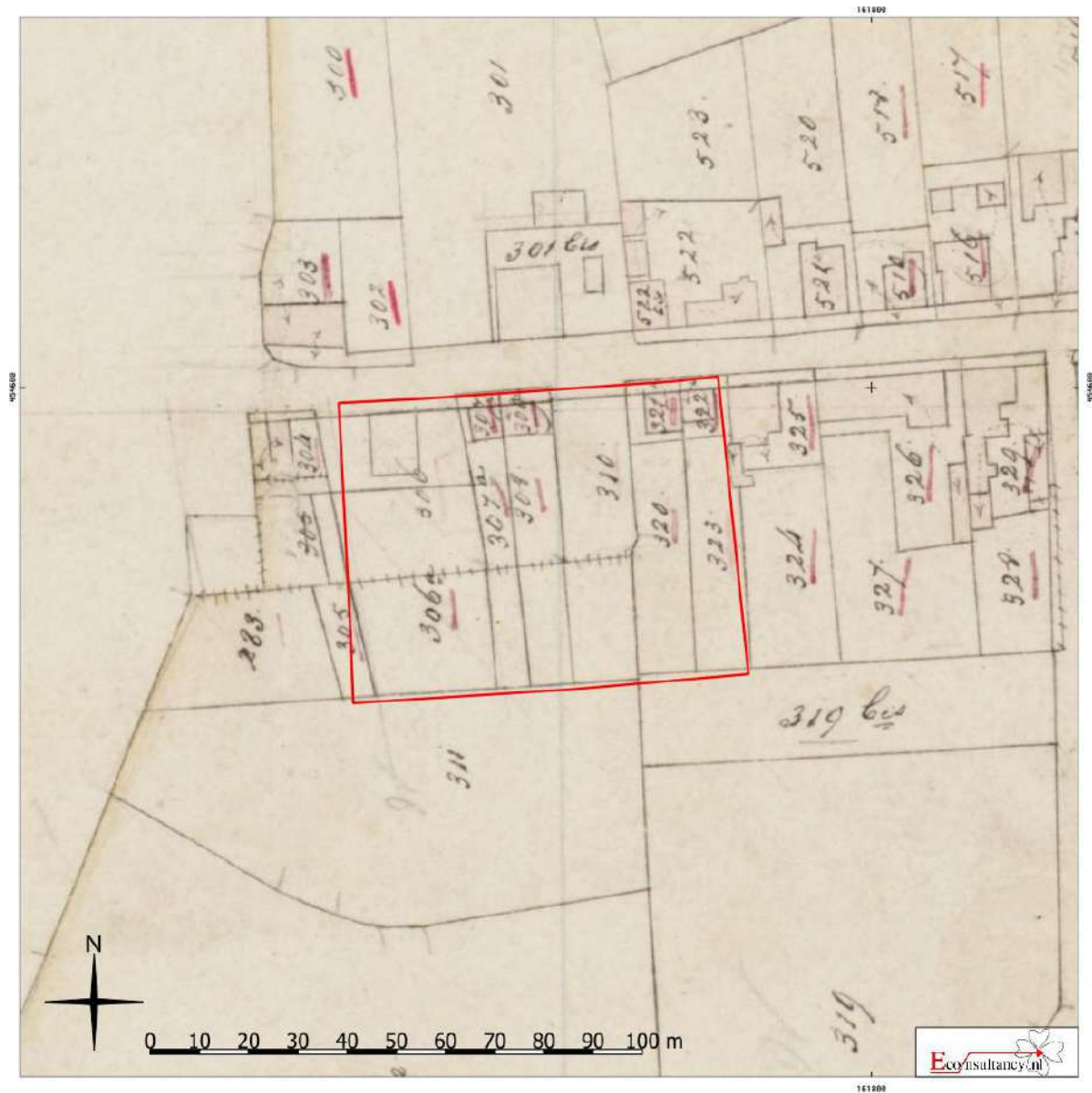
Categorie

- Nederzetting
- Grafcontext
- Verdedigingswerk
- Religieuze context
- Onbepaald

Periode

- Paleolithicum
- Mesolithicum
- Neolithicum
- Bronstijd
- IJzertijd
- Romeinse tijd
- Middeleeuwen
- Nieuwe tijd
- Onbepaald

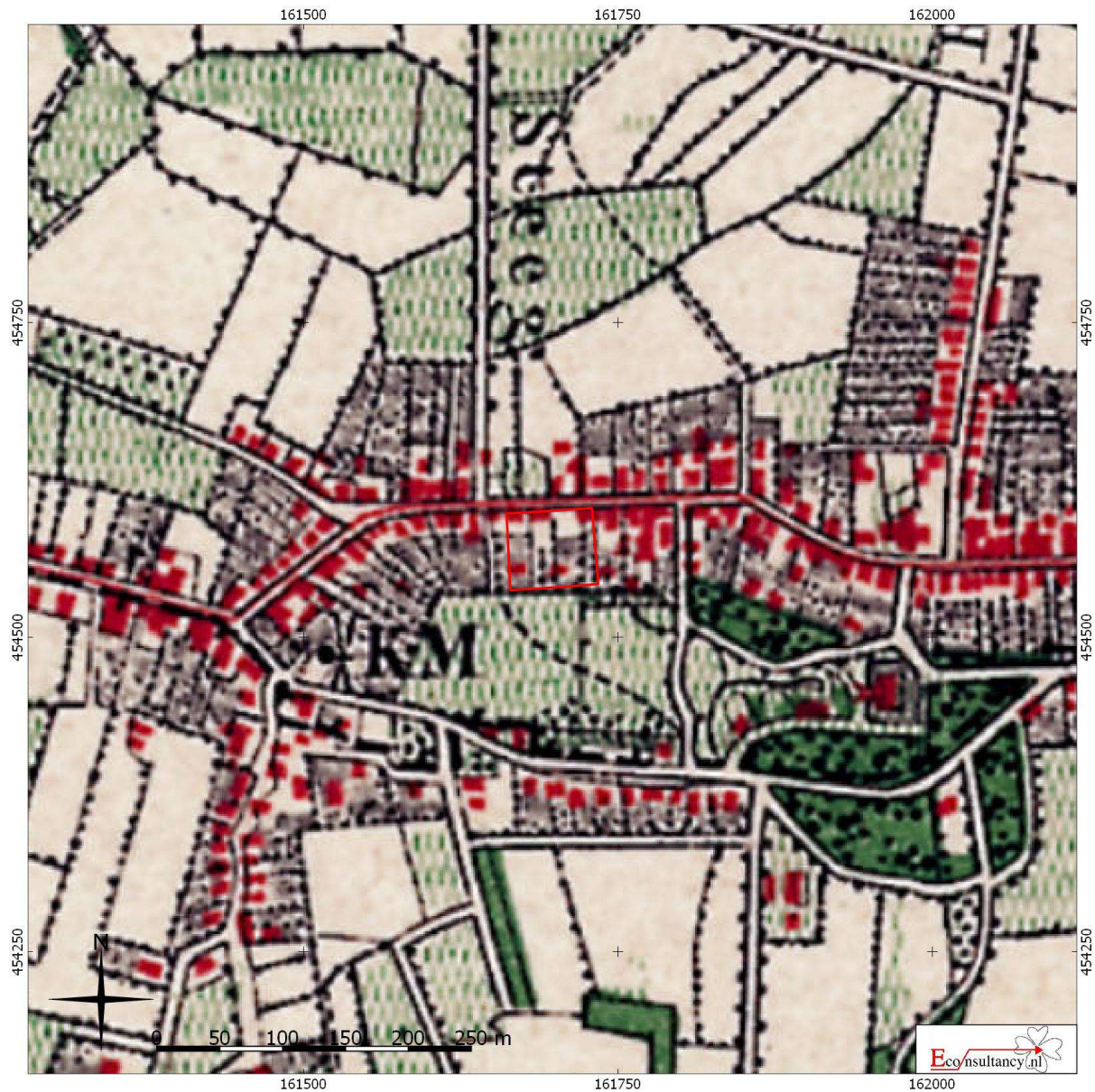
Figuur 10. Situering van het plangebied binnen de Kadastrale kaart uit 1825 (Minuutplan)

Scherpenzeel (gemeente Laren) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)
 Situering van het plangebied binnen de Kadastrale kaart uit 1811-1832 (Minuutplan) (bron: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl)

Legenda
 Plangebied

Figuur 11. *Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1872 (Bonneblad)*

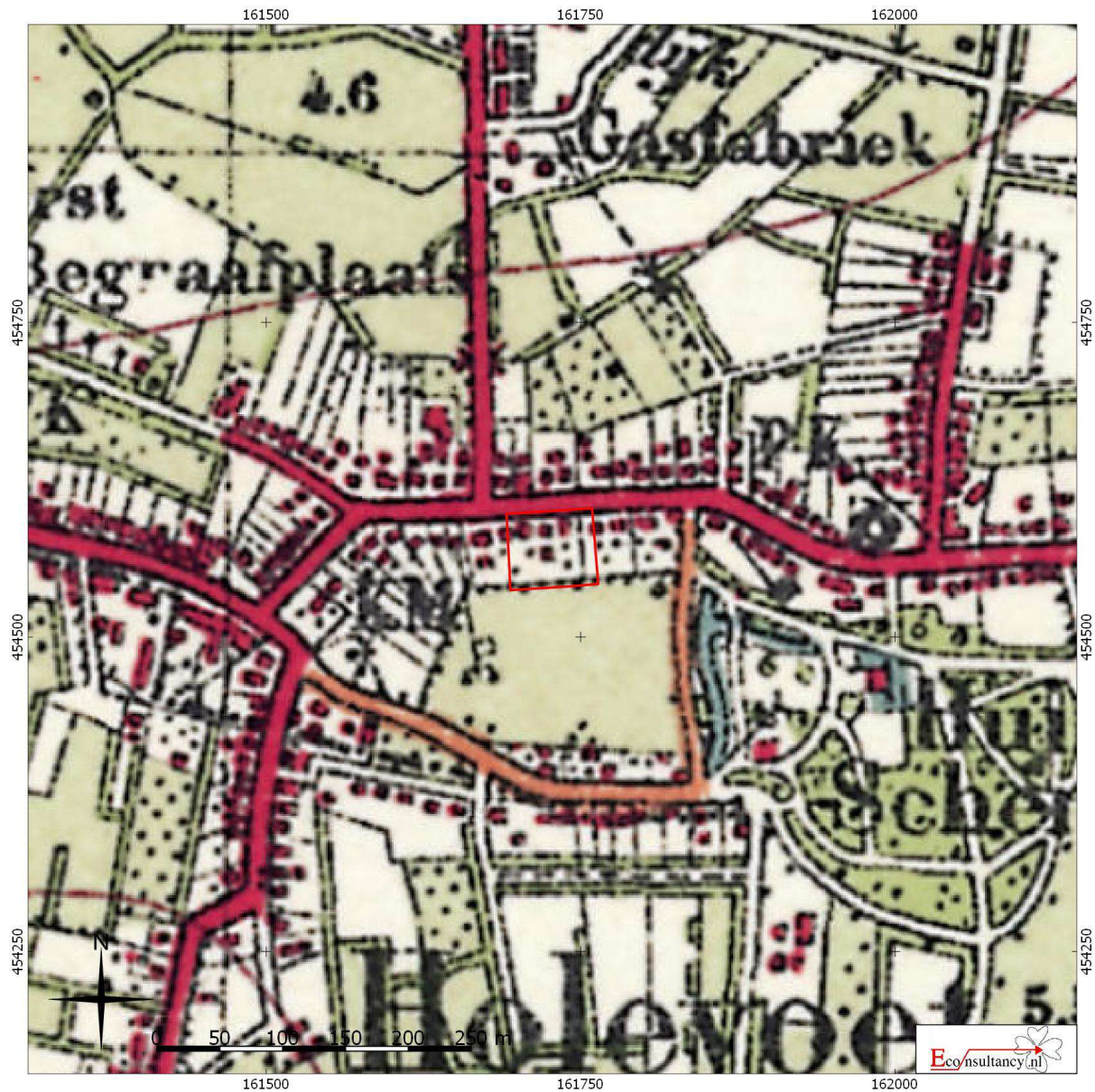
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1872 (Bonneblad) (bron:www.topotijdreis.nl)

Legenda

 Plangebied

Figuur 12. *Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1930 (Bonneblad)*

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1930 (Bonneblad) (bron:www.topotijdreis.nl)

Legenda

 Plangebied

Figuur 13. Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1953 (Bonneblad)

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1953 (Bonneblad) (bron:www.topotijdreis.nl)

Legenda

 Plangebied

Figuur 14. *Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1962 (Bonneblad)*

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1962 (Bonneblad) (bron:www.topotijdreis.nl)

Legenda

 Plangebied

Figuur 15. Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1973 (Bonneblad)

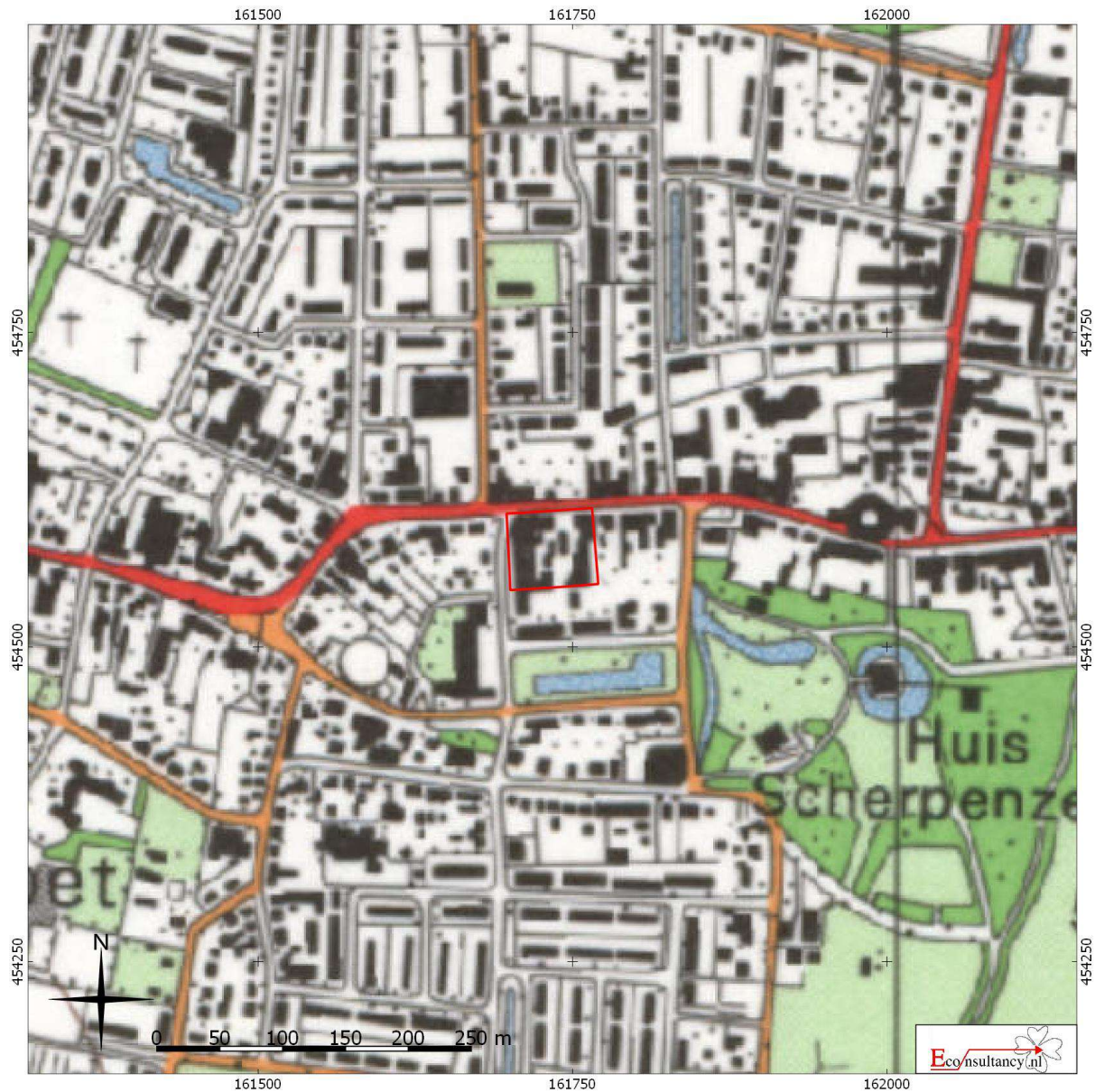
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Militaire topografische kaart uit 1973 (Bonneblad) (bron:www.topotijdreis.nl)

Legenda

 Plangebied

Figuur 16. *Situering van het plangebied binnen de Topografische kaart uit 1985*

Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Topografische kaart uit 1985 (bron:www.topotijdreis.nl)

Legenda

 Plangebied

Figuur 17. *Situering van het plangebied binnen de Topografische kaart uit 1995)*

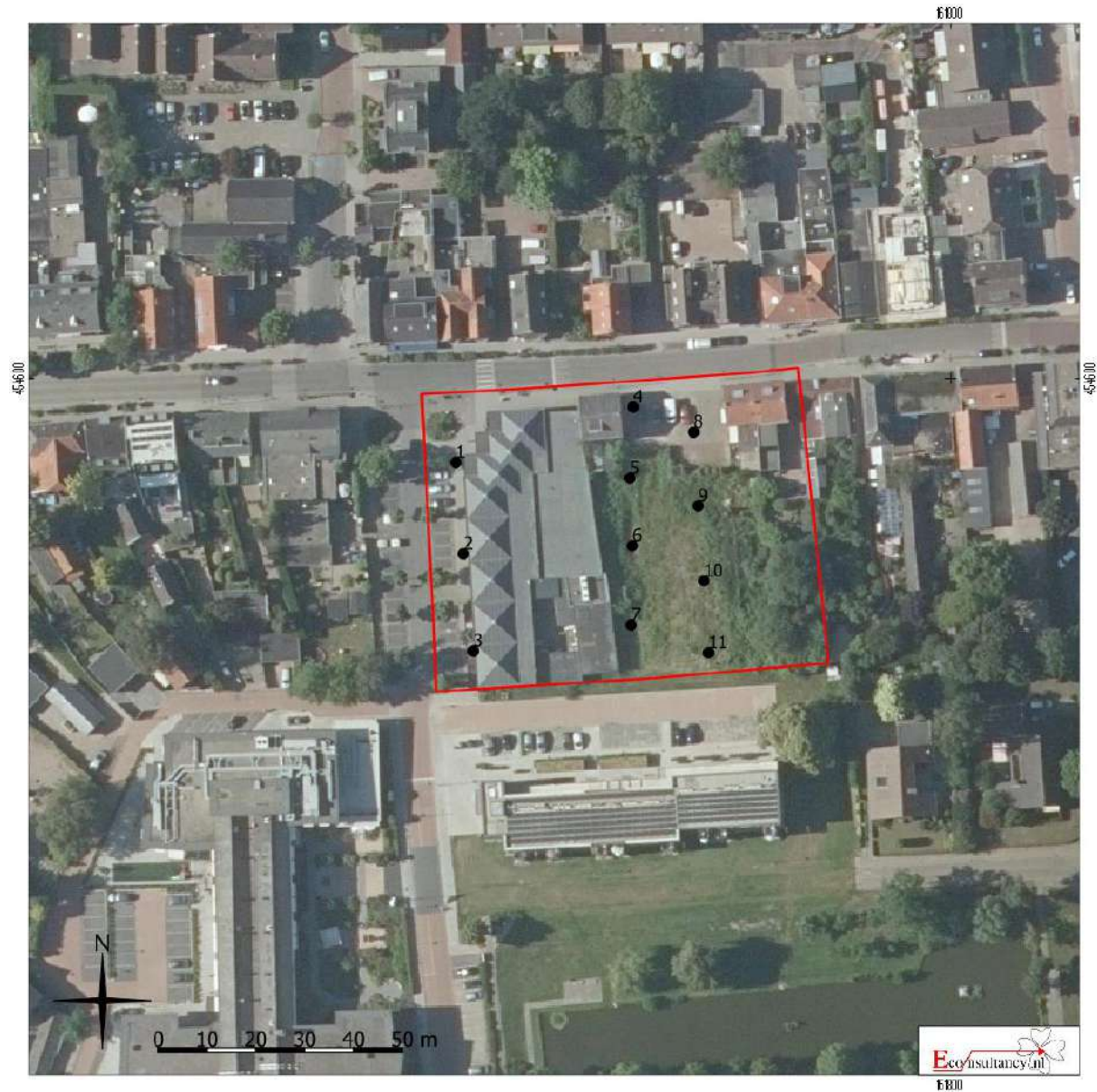
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Situering van het plangebied binnen de Topografische kaart uit 1995 (bron:www.topotijdreis.nl)

Legenda

 Plangebied

Figuur 18. Boorpuntenkaart van het plangebied met als achtergrond de luchtfoto

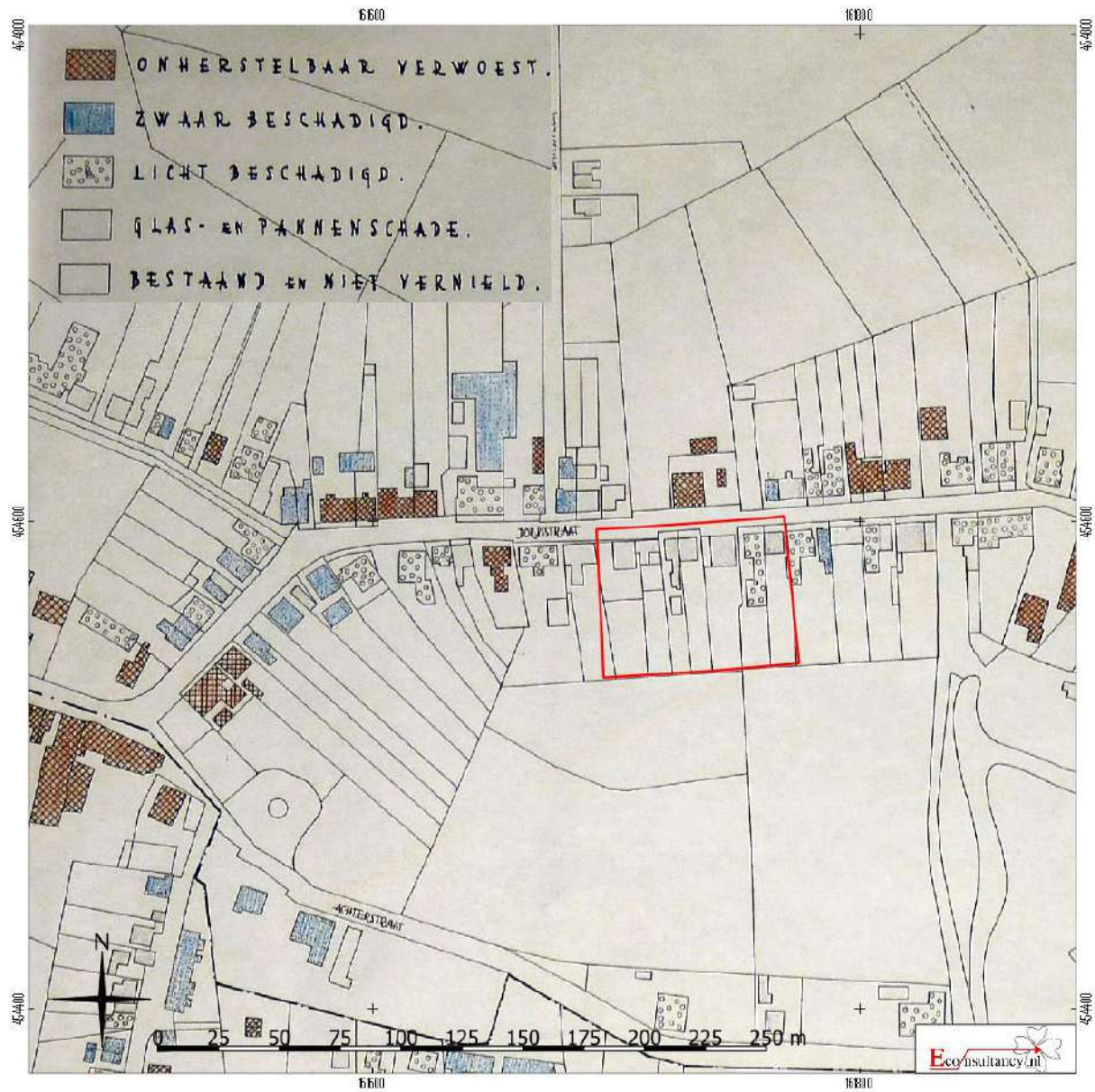
Scherpenzeel (gemeente Scherpenzeel) – Hoek Dorpsstraat en Vijverlaan (ong.)

Boorpuntenkaart van het plangebied met als achtergrond de luchtfoto (bron: gspot:LUFO_2016)

Legenda

 Plangebied • Boorpunt

Figuur 19. Verwoestingen door oorlogshandelingen 1940

Bijlage 1 Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie				MIS	Lithostratigrafie			
11.755	Kwartair	Pleistoceen	Holoceen		1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)			
12.745			Laat	Laat Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye	Formatie van Boxtel
13.675						Allerød (warm)			
14.025						Vroege Dryas (koud)			
15.700						Bølling (warm)			
29.000			Laat	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Midden-Pleniglaciaal	Laat-Pleniglaciaal	3	Formatie van Kreftenheye	Formatie van Boxtel
50.000						Midden-Pleniglaciaal			
75.000						Vroeg-Pleniglaciaal			
75.000			Midden	Midden	Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	5a	4	Formatie van Kreftenheye	Formatie van Boxtel
115.000						5b			
130.000						5c			
130.000						5d			
130.000			Midden	Midden	Saalien (ijstijd)	Eemien (warme periode)	5e	Formatie van Urk	Eem Formatie
370.000						6	Holsteinien (warme periode)		Formatie van Drente
410.000									
475.000									
850.000	Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien	Cromerien (warme periode)	6	Formatie van Sterksel			
2.600.000									

Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden	
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd	
-1500	Vb1			Middeleeuwen			
-450	Va			Romeinse tijd			
0		Holoceen	Subborea koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk > 1% invloed landbouw (granen)	IJzertijd	
12	IVa			Bronstijd			
800	2650			Midden	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol
815	5000	Mesolithicum					
2000			Vroeg	Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es	
3755	5000	Laat-Pleistoceen					
4900	8000		Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	parklandschap
5300	8240	Allerød			LW II	dennen- en berkenbossen	
7020	9000	Vroege Dryas			LW I	open parklandschap	
8800	11.755	Bølling				open vegetatie met kruiden en berkenbomen	
	11.800	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra		
	12.745						Midden-Paleolithicum
	13.675						
	14.025	Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)			perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap		
	15.700						
	35.000	Eemien (warme periode)			loofbos	Midden-Paleolithicum	
	75.000	Saalien (ijstijd)					
	115.000						
	130.000	Midden-Pleistoceen					
	300.000						

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenbergh (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 2 Bewoningsgeschiedenis van Nederland

Als aanvullende informatie wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewoningsgeschiedenis van Nederland weergegeven.

Paleolithicum (tot ca. 8800 voor Chr.)

De vroegste bewoningssporen in Nederland uit deze periode dateren uit de voorlaatste ijstijd, ca. 300.000-130.000 jaar geleden. Waarschijnlijk hebben in de koudste fasen van de ijstijden in Nederland geen mensen geleefd. Daarentegen was bewoning in de warmere perioden wel mogelijk. De mensen die hier toen leefden trokken als jagers/vissers/verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. Veranderingen in het klimaat zorgden voor een veranderende flora en fauna. Tijdens de koude perioden bestond het groot wild onder meer uit rendieren, mammoeten, paarden en steppewisenten. Vooral op paarden en rendieren werd in het Laat-Paleolithicum intensief jacht gemaakt. Tijdens de warmere perioden werd er onder andere op herten, wilde zwijnen en oerossen gejaagd.

Mesolithicum (ca. 8800-4900 voor Chr.)

Rond de overgang van het Pleistoceen naar het Holoceen (ca. 9000 voor Chr.) verbeterde het klimaat voor een langdurige periode. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor de variatie in flora en fauna (o.a. bosontwikkeling) toenam. De mens kreeg nu de mogelijkheid om meer gevarieerd te eten: vruchten en andere eetbare gewassen stonden nu vaker op het menu. Doordat de temperatuur steeg, trok het groot wild (met name rendieren) naar het noorden, en maakte plaats voor meer territoriumgebonden klein wild, vogels en vissen. Door deze veranderende leefomstandigheden werd de jachttechniek aangepast. De vuursteen bewerkingstechniek hield met deze ontwikkeling gelijke tred. Er werden kleine vuursteenspitsen vervaardigd die als pijl- en harpoenpunt werden gebruikt. Met de stijging van de temperatuur begon het landijs te smelten en de zeespiegel te stijgen. Het tot dan toe droge Noordzee-Bekken kwam onder water te staan. De groepen jagers/vissers/verzamelaars wisselden nog wel van locatie maar exploiteerden kleinere gebieden. In het voorjaar viste men in de rivieren, tijdens de zomer leefde men voornamelijk langs de kust, waar naast vis en schaaldieren ook zeehonden als voedselbron dienden. In de herfst verzamelde men noten en vruchten, terwijl in de winter op onder meer pelsdieren werd gejaagd.

Neolithicum (ca. 5300-2000 voor Chr.)

Aan het begin van deze periode gingen het jagen, vissen en verzamelen een steeds minder belangrijke rol spelen. Men ging nu zelf cultuurgewassen telen en dieren houden bij het kamp. Uit vondsten valt af te leiden dat het om twee groepen mensen gaat, enerzijds kolonisten met een vrijwel agrarische levenswijze, anderzijds om de autochtone mesolitische bevolking die een halfagrarische levensstijl erop na gaat houden. Deze verandering ging gepaard met enkele technologische en sociale vernieuwingen zoals: het wonen op een vaste plek in een huis, het gebruik van vaatwerk van (gebakken) klei en de introductie van geslepen stenen dissels en bijlen. De bevolking groeide nu gestaag, mede door de productie van overschotten. Uit het Neolithicum zijn verschillende nu nog zichtbare grafmonumenten bekend, te weten grafkelders, hunebedden en grafheuvels.

Bronstijd (ca. 2000-800 voor Chr.)

Het begin van dit tijdvak valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen zoals bijlen. Vuurstenen werktuigen bleven, zij het minder, in gebruik. Het aardewerk uit deze periode is over het algemeen tamelijk zeldzaam. Vuursteenmateriaal uit de Bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Lange tijd bleven bronzen voorwerpen zeer schaars binnen Nederlands grondgebied. Door het van nature ontbreken van de benodigde grondstoffen moest het brons worden geïmporteerd en ontstonden er handelscontacten over langere afstanden. Eén en ander had wel tot gevolg dat er binnen de bevolking grotere verschillen ontstonden door verschillen op basis van bezit. De grafheuveltraditie, die tijdens het Neolithicum haar intrede deed, werd in eerste voortgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, omgeven door een greppel. Een Kopertijd voorafgaand aan de Bronstijd wordt in Noordwest-Europa niet onderscheiden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Middellandse Zeegebied. Wel zijn uit het Laat-Neolithicum koperen voorwerpen bekend.

IJzertijd (ca. 800-12 voor Chr.)

In deze periode werden voor het eerst ijzeren voorwerpen vervaardigd. Voor de productie van werktuigen en wapens werd brons vervangen door ijzer. Er ontstond een inheemse ijzerproductie. Het gebruik van vuursteen voor het vervaardigen van werktuigen duurde nog in beperkte mate voort. Ten opzichte van de Bronstijd traden er in de aardewerktraditie geen radicale veranderingen op. Evenals in het Neolithicum en de Bronstijd woonden de mensen in verspreid liggende hoeven ('Einzelhöfe') of in nederzettingen bestaande uit maar enkele huizen; deze werden in een beperkt gebied nogal eens verplaatst. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen ('Celtic fields'). Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand (bezit van metalen voorwerpen), die mogelijk op sociale ongelijkheid duiden. In de zogenaamde vorstengraven uit Zuid Nederland, met daarin luxe, geïmporteerde bijgaven, zijn vermoedelijk lokale of regionale autoriteiten begraven. De meeste begravingen vonden nog immer plaats in urnenvelden. Tijdens de IJzertijd werd het Friese kustgebied gekoloniseerd en ontstonden de eerste terpen.

Romeinse tijd (ca. 12 voor Chr. - 450 na Chr.)

Met de komst van de Romeinen eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. Aangezien de schriftelijke bronnen slechts een zeer fragmentarisch beeld schetsen, is men toch nog in belangrijke mate aangewezen op de archeologie als informatiebron. Een tijd lang diende het Nederlandse rivierengebied als uitvalsbasis voor veldtochten in het noorden van Germanië. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als Romeinse rijksgrens ingesteld. Ter controle en verdediging van deze zogenaamde 'limes' werden langs de Rijn, tot diep in Duitsland, 'castella' (militaire forten) gebouwd.

De inheemse manier van leven handhaafde zich nog lange tijd. Wel werd, vooral na de opstand van de Bataven tegen de Romeinse overheersers in 69-70 na Chr., de Romeinse invloed steeds duidelijker. In veel inheems-Romeinse nederzettingen was bijvoorbeeld, naast het eigen handgevormde aardewerk, Romeins importaardewerk in gebruik, dat op de draaischijf was vervaardigd. Er werden, vooral in Limburg, grootse villa's (Romeinse herenboerderijen) gebouwd, hetzij nieuw gesticht, hetzij ontwikkeld vanuit een bestaande inheemse nederzetting.

De Romeinen legden een voor die tijd al uitgebreide infrastructuur aan, waardoor het gebied steeds beter werd ontsloten. Op verschillende plaatsen ontstonden aanzienlijke nederzettingen, waarvan er enkele met een stedelijk karakter (zoals Nijmegen). De inheemse bevolking, ten noorden van de Limes, werd niet zo sterk beïnvloed door de Romeinse aanwezigheid. Er was wel sprake van handelscontacten en het uitwisselen van geschenken. In de tweede helft van de derde eeuw ontstond, onder meer door invallen van Germaanse stammen, een instabiele situatie die met korte onderbrekingen voortduurde tot in de vijfde eeuw. Uiteindelijk leidde dit in het jaar 406 tot de definitieve ineenstorting van de grensverdediging langs de Rijn.

Middeleeuwen (ca. 450-1500 na Chr.)

Over de Vroege-Middeleeuwen, vooral over het tijdvak 450-600 na Chr., is relatief weinig bekend. Zowel historische bronnen als archeologische overblijfselen zijn schaars. De bevolkingsomvang was ten opzichte van de voorafgaande periode sterk afgenomen. De marktgerichte economie verdween en de mensen vielen terug op zelfvoorziening. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinse staatsorganisatie in handen gekomen van regionale en lokale hoofdlieden. Een gezaghebbende status was nu vooral gebaseerd op militair succes en materiële welstand. Deze instabiele periode wordt ook wel aangeduid als de 'tijd van de volksverhuizingen'.

Vanaf de 10^e – 11^e eeuw wordt een overheersende positie van de al dan niet adellijke grootgrondbezitters waargenomen. Dit vertaalt zich in nieuwe nederzettingvormen als mottes, kastelen en versterkte hoeven. In verband met de aanhoudende bevolkingsgroei, en mede dankzij gunstige klimatologische omstandigheden, werd een begin gemaakt met het ontginnen van woeste gronden als bos, heide en veen. Veel van de huidige dorpen en steden dateren uit deze periode. Door de aanleg van dijken en kaden werden laaggelegen gebieden beschermd tegen wateroverlast. De heersende rivaliteit tussen de vorsten leidde, in combinatie met een zwak centraal gezag, veelvuldig tot lokaal geweld, waarvan de bevolking vaak het slachtoffer werd. Door het aanleggen van burgen, schansen, landweren en wallen trachtte men zich te beveiligen.

Nieuwe tijd (1500-heden)

De Nieuwe tijd kenmerkt zich door een groot aantal veranderingen vooral op het gebied van mens- en wereldbeeld. Er is sprake van een Europese overzeese expansie wat leidt tot handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie. Er ontstaat een nieuwe wetenschappelijke belangstelling die resulteert in vele uitvindingen. Deze uitvindingen vormen de motor van de industriële revolutie. Er ontstaat een nationale staat die centraal bestuurd wordt. Als gevolg van deze ontwikkelingen neemt het belang en de omvang van steden toe en neemt de macht van adel af. Het grootste deel van de bevolking is niet meer werkzaam en woonachtig op het platteland maar in de steden. In verband met de aanhoudende bevolkingsgroei worden aan het eind van de 19^e tot het begin van de 20^e eeuw op grote schaal woeste gronden gecultiveerd. Door de industriële revolutie komen steeds meer producten beschikbaar voor steeds meer mensen waardoor de welvaart stijgt. In de Nieuwe tijd vindt er eveneens een hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid plaats, wat zich tot in het begin van de 20^e eeuw uit in de kunsten.

Bijlage 3 AMZ-cyclus

Het AMZ-proces

Archeologisch onderzoek in Nederland wordt in het algemeen uitgevoerd binnen het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ). Het gehele traject van de AMZ omvat een aantal stappen die elkaar kunnen opvolgen, afhankelijk van het resultaat van de voorgaande stappen. Om inhoudelijke, prijs- en planningstechnische redenen kan er soms voor gekozen worden om bepaalde stappen gelijktijdig uit te voeren. Bovendien kan, indien reeds voldoende gegevens bekend zijn, een stap worden overgeslagen. Elke stap eindigt met een rapport met daarin een advies voor de vervolgstappen. Na elke stap wordt er een besluit genomen door de bevoegde overheid, gemeente, provincie of de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, op basis van de resultaten van het archeologisch onderzoek. Indien na een bepaalde stap blijkt dat geen nader vervolgonderzoek nodig is, wordt het archeologisch onderzoek afgesloten. Ook kan de bevoegde overheid besluiten dat een vindplaats van zo groot belang is, dat deze *in situ* behouden moet worden. Dan dienen de archeologische resten in de grond beschermd te worden door planaanpassing of planinpassing.

Het begint met het bepalen van de onderzoeksplicht. Gemeentelijke, provinciale en landelijke archeologische waardenkaarten geven aan of het plangebied in een gebied ligt met een archeologische verwachting. Indien dit het geval is, dan zal er in het kader van de planprocedure onderzoek verricht moeten worden om te bepalen of er archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. Hiermee start de zogenaamde AMZ-cyclus (zie schema).

De eerste fase: Bureauonderzoek

Elk archeologisch onderzoek begint met een bureauonderzoek. Dit heeft tot doel het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen het plangebied om tot een gespecificeerd verwachtingsmodel te komen, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van een eventuele vervolgstap.

De tweede fase: Inventariserend VeldOnderzoek (IVO)

Het doel van een IVO is het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel. Het IVO moet informatie geven over de aan- of afwezigheid, de aard, het karakter, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden.

Inventariserend Veldonderzoek; Booronderzoek en Veldkartering

Door een booronderzoek kan er een goede inschatting gemaakt worden van de kans op archeologische waarden (grondsporen en daarmee samenhangende voorwerpen). Bij het booronderzoek is een onderscheid aangebracht in een verkennende, karterende en waarderende fase. De verkennende fase heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze. Op deze manier worden kansarme zones uitgesloten en kansrijke zones geselecteerd voor de volgende fasen. Tijdens de karterende fase wordt het onderzoeksgebied systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische vondsten of sporen. De waarderende fase sluit aan op de karterende fase. Het waarnemingsnet kan verdicht worden om de horizontale begrenzing, ligging en omvang van archeologische vindplaatsen vast te stellen.

Een veldkartering wordt uitgevoerd wanneer vondsten of sporen aan de oppervlakte worden verwacht en zichtbaar zijn op het moment dat het onderzoek uitgevoerd wordt. Dit type onderzoek bestaat uit het systematisch belopen van het maaiveld van het plangebied.

Inventariserend Veldonderzoek; Proefsleuven

Als uit vooronderzoek blijkt dat binnen het plangebied archeologische resten aangetroffen kunnen worden kan de bevoegde overheid beslissen tot een proefsleuvenonderzoek. Proefsleuven zijn lange sleuven van minimaal twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar in de voorgaande onderzoeksfase aanwijzingen voor vindplaatsen zijn aangetroffen. De KNA schrijft voor dat bij een dergelijk onderzoek minimaal 5% van het te verstoren gebied onderzocht dient te worden.

Variant archeologische begeleiding

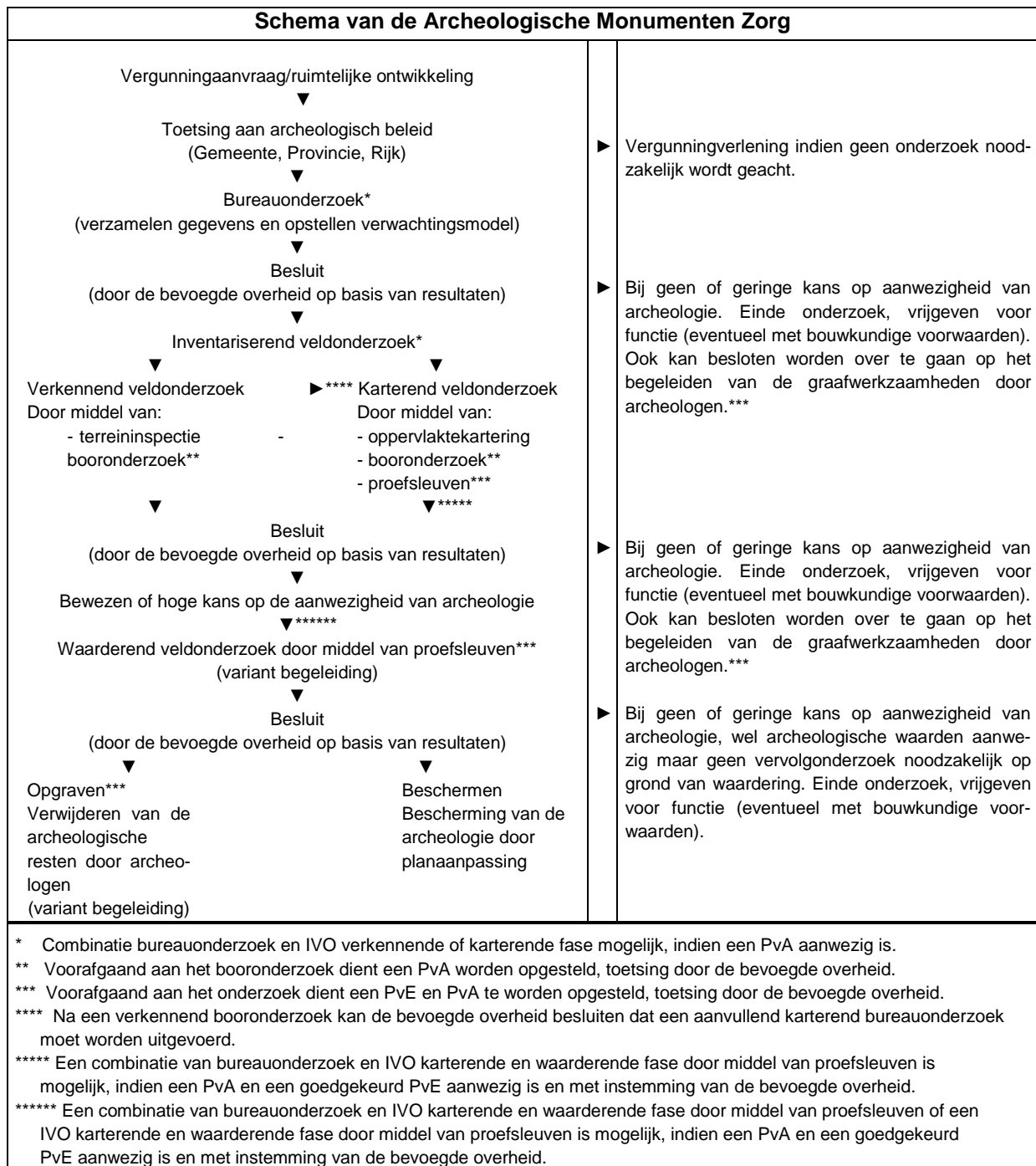
Als het vooronderzoek niet voldoende informatie heeft opgeleverd om de archeologische waarde van de archeologische resten te bepalen, kan besloten worden tot proefsleuven variant archeologische begeleiding van de sloop- of graafwerkzaamheden. Dit betekent dat archeologen bij het graafwerk aanwezig zijn om het werk te volgen en eventuele resten te documenteren. Wanneer tijdens de werkzaamheden vondsten (van hoge archeologische waarde) naar boven komen, die aanleiding geven tot nader onderzoek, kan alsnog besloten worden om tot een opgraving over te gaan.

De derde fase: Opgraven

Indien de archeologische resten niet *in situ* bewaard kunnen blijven, maar wel van belang zijn voor de wetenschap, kan de bevoegde overheid besluiten over te gaan tot een opgraving. Het doel hiervan is volgens de KNA het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden, die van belang is voor kennisvorming over het verleden.

Variant archeologische begeleiding

Als het vooronderzoek niet voldoende informatie heeft opgeleverd om de archeologische waarde van de archeologische resten te bepalen, kan besloten worden tot een opgraving variant archeologische begeleiding van de sloop- of graafwerkzaamheden. Dit betekent dat archeologen bij het graafwerk aanwezig zijn om het werk te volgen en eventuele resten te documenteren. Wanneer tijdens de werkzaamheden vondsten (van hoge archeologische waarde) naar boven komen, die aanleiding geven tot nader onderzoek, kan alsnog besloten worden om tot een opgraving over te gaan.

Bijlage 4 Doorsnede nieuwbouw

Bijlage 5 *Overzichtsfoto's plangebied en foto's van de opgeboorde profielen*

Vanuit noordwestelijke richting nabij boring 1

Vanuit zuidwestelijke richting nabij boring 5

Vanuit noordoostelijke richting nabij boring 8

Vanuit zuidoostelijke richting nabij boring 11

Boring 1

Boring 2

Boring 3

Boring 4

Boring 5

Boring 6

Boring 7

Boring 8

Boring 8 gestaakt vanwege onderkeldering

Boring 9

Boring 10

Boring 11

Bijlage 6 Boorprofielen

